

İngiliz Basınında Kırım Savaşı: Cengâver Türkler

Emel Demir Görür*

Özet

Tarih boyunca Rusya, sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmek amacıyla Osmanlı Devleti ile birçok kez savaşmıştır. Çariçe II. Katarina (1762-1796) döneminden itibaren bir dünya devleti olmayı hedefleyen Rusya, Boğazlar, Kafkaslar ve Balkanları ele geçirmek için her türlü yolu denemiştir. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile hedefine büyük ölçüde yaklaşmış, 1841 Boğazlar Sözleşmesine kadar birçok avantajlı durum ele geçirmiştir. 1853 yılına gelindiğinde Rusya, Boğazlar üzerindeki emellerine ulaşma konusunda son noktayı koymak istemiştir. Kudüs'teki kutsal yerlerin gözetimini bahane ederek yeni bir sorun çıkarmış, kendi ürettiği sorunların çözümüne kadar, garantör olarak Eflak ve Buğdan'ı işgal etmiştir. 1853 yılında Osmanlı Devleti'nin Rumeli Cephesi'nde başlattığı savaşa, 1854 yılından itibaren İngiltere, Fransa ve Sardunya Devletleri de müttefik olarak katılmıştır. Böylece savaş geniş bir coğrafyaya dağılmış, umumi bir harbe dönüşmüştür.

Çalışmada, Kırım Savaşı'nın diplomasi yönü ele alınmış, Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin siyasi, iktisadi ve sosyal alanda hangi düzlemde ilerlemiş olduğuna odaklanılmıştır. Kırım Savaşı öncesinde ve savaş sırasında İngiltere'nin tutumu, yine İngiltere'nin Şark Meselesi'ni ele alış şekli ve siyasi manevraları, İngiliz kamuoyunun politika inşa sürecindeki etki ve payının savaşa yansımaları üzerinde durulmuştur. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne destek vermesi ve savaşa dâhil olmasında kamuoyunun payı ve kamuoyunun İngiltere'nin reel politikası ve çıkarları doğrultusunda İngiliz Hükümeti'ni Osmanlı Devleti lehinde ne şekilde ve hangi gerekçelerle yönlendirdikleri ele alınmıştır. Basının Osmanlı-Tük algısı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, İngiliz liberal ve muhafazakâr basınına içeren merkez ve yerelde yayın yapan yüzlerce gazete tetkik edilmiş, birçoğuna yer verilmiştir. Bunların dışında çalışmada, Osmanlı arşiv vesikaları, İngiliz arşiv vesikaları ve yayınlanmış belgelerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İngiltere, Kırım Savaşı, İngiliz Kamuoyu, Basın.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Diyarbakır/TÜRKİYE, emeldemirgorur@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1408-1377, DOI: 10.37879/9789751756442.2023.70

Crimean War in the British Press: Heroic Turks

Abstract

Russia has fought many times throughout history with the Ottoman State in order to realize its policy of landing in the Mediterranean. Aiming to become a world state since the reign of Tsarina Katarina II (1762-1796), Russia tried all kinds of ways to seize the Straits, Caucasus, and the Balkans. With the 1774 Treaty of Küçük Kaynarca, Russia approached its goal to a large extent and seized the patronage of the Orthodox living under Ottoman rule. Russia, which had many advantageous situations until the 1841 Straits Convention, wanted to put the last point in reaching its ambitions on the Straits by 1853. Russia created a new problem by using the surveillance of the holy places in Jerusalem as an excuse and occupied Moldavia and Wallachia as a guarantor until the problems it produced were solved. In 1853, the Ottoman Empire started the war on the Rumeli Front, and since 1854, England, France, and the States of Sardinia joined as allies. Thus, the war was spread over a wide geography.

In the study, the diplomacy aspect of the Crimean War was discussed, and it was focused on which level the Ottoman-British relations had progressed in the political, economic and social fields. Britain's attitude before and after the Crimean War, the way Britain handled the Eastern Question and its political maneuvers, and the reflections of the British public's influence and share in the policy-making process on the war were emphasized. The role of the British public in the British government's support of the Ottoman Empire and its involvement in the war, and how and for what reasons they directed the government in favor of the Ottoman Empire were discussed. The Ottoman-Turkish perception of the press was tried to be revealed.

In the study, hundreds of newspapers published in the center and locally, including the British liberal and conservative press, were examined and many of them were included. Apart from these, Ottoman archive documents, British archive documents, and published documents were used in the study.

Keywords: Ottoman State, England, Crimean War, British Public Opinion, Press.

Giriş

Kırım Savaşı, birçok ilkin yaşandığı bir savaştır. Napolyon Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki bir yüzyıllık süre içinde Avrupa Savaşı olan tek savaştır¹.

1 Candan Badem, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 2.

Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'nın aynı safta Rusya'ya karşı savaştıkları yegâne savaştır². İlk defa Hristiyan devletler, Hristiyan bir devlete karşı Müslüman bir devletin yanında yer almış³, ilk defa savaş alanına telgraf hatları çekilmiş⁴, telgraf bu savaşta ilk defa kullanılmıştır. Yüzbinlerce asker ve muazzam miktarda mühimmat on binlerce kilometre uzaklığa taşındığı askerî lojistik bakımından da ilk örnektir. Askerî amaçlı demiryolları ilk defa yapılmış ve kullanılmıştır⁵. Ayrıca Kırım Savaşı, dünya tarihinde kamuoyunun önem arz ettiği ilk savaştır. Bu da cepheden haberleri günü gününe ileten telgrafın etkisinden kaynaklanmaktadır⁶. Savaşa ait birçok görsel materyal günümüze ulamış, sağlık alanında birçok yenilik bu savaşta hayata geçirilmiştir⁷.

Kutsal yerler meselesiyle ayyuka çıkan Kırım Savaşı, I. Nikola'nın hasta adam olarak nitelendirdiği ve yıkılacağına inandığı Osmanlı Devleti'nin topraklarına sahip olma fikrini gerçekleştirmek üzere başlattığı politik girişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır⁸. İngiltere, Fransa ve Sardunya'nın da dâhiliyle savaş, geniş bir alana yayılmış, umumi bir harbe dönüşmüştür⁹.

Tarihin ilk medyatik savaşlarından biri olan Kırım Savaşı esnasında¹⁰ İngiliz basım, önemli bir misyon üstlenmiştir¹¹. Savaş süresince basının gücü; gazetelerin

- 2 Ali Akyıldız, "Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nı Finansmanı: İç ve Dış Borçlanmalar", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 11.
- 3 Bekir Sıtkı Baykal, "Makamat-ı Mübareke Meselesi ve Babiâli", *Bellekten*, C XXIII, S. 90, 1959, s. 242.
- 4 Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, "Kırım Savaşında Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 124-125.
- 5 Kemal Beydilli, "Paris Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 34, İstanbul 2007, s. 169.
- 6 Badem, *age.*, s. 3.
- 7 Mehmet Karahan, "Kırım Harbinde Sağlık Hizmetleri (1853-1855)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2, 2008, s. 59, 62, 70.
- 8 Erdoğan Keleş, *Kırım Harbi'ne Dâir Notlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. XI.
- 9 Ali Fuat Türkogeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, C 1, 2. bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 1.
- 10 Mustafa Gencer, "Alman Basımında Kırım Savaşı", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 153.
- 11 The Times, 12 February/Şubat 1855; <https://research.kent.ac.uk/victorianspecials/exhibitionitem/crimean-war-1854-56/> (14.03.2022).

büyümesi, posta ve telgraf gibi bilgi iletim teknolojisindeki gelişmeler, yabancı muhabirlerin rolündeki, niteliğindeki değişiklikler ve İngiltere’de sansürün uygulanmaması gibi çeşitli teknolojik ve tarihsel nedenlere dayalı olarak artmıştır. Gazeteler, yurt içinde üretilen fikir yazılarının yayımlanması için giderek daha çok tercih edilen bir forum haline gelmiştir. Savaş sırasında, gazeteler siyasi görüşün yayılması için kabul edilen birincil araç haline gelmiştir¹². Kırım Savaşı, kamuoyu tarafından teşvik edilen ilk Avrupa Savaşı olarak tarihe geçmiştir¹³.

Bu çalışmada, Kırım Savaşı’nın çıkış sürecinden İngiltere ve Fransa’nın savaşa dâhil olmasına kadar geçen süreçte Rusların, Eflak ve Buğdan’ı işgali, Osmanlı Devleti’nin harp ilanı, Sinop Baskını gibi olayların savaş süresince etkin bir misyon üstlenen İngiliz kamuoyuna yansımaları ve İngiltere ve Fransa’nın harbe taraf olarak katılma süreçleri ele alınmıştır. İngiliz liberal ve muhafazakâr basınını içeren merkez ve yerelde yayın yapan yüzlerce gazete tetkik edilmiş, basının Osmanlı-Tük algısı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Savaşa Doğru: Avrupalı Güçlerin Kırım Savaşı Politikası

Tarih boyunca Rusya, Boğazları ele geçirmek, Kafkaslara-Balkanlara hâkim olmak, Ege Denizi’nden Akdeniz’e Doğu Anadolu’dan da Basra Körfezi’ne hâkim olabilme politikasını gerçekleştirmek amacıyla Osmanlı Devleti ile birçok kez karşı karşıya geldi¹⁴. Çariçe II. Katarina (1762-1796) döneminden itibaren bir dünya devleti olmayı hedefleyen Rusya, Boğazlar, Kafkaslar ve Balkanları ele geçirmek için her türlü yolu denedi, 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ile hedefine büyük ölçüde yaklaştı¹⁵. 1841 Boğazlar Sözleşmesine kadar birçok avantajlı durum ele geçiren Rusya, 1853 yılına gelindiğinde Boğazlar üzerindeki emellerine ulaşma konusunda son noktayı koymak istedi ve Kudüs’teki kutsal yerlerin gözetimini bahane ederek yeni bir sorun çıkardı¹⁶.

12 Stefanie Markovits, *The Crimean War in the British Imagination*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 15-20.

13 Gencer, agm., s. 162.

14 Hasan Şahin, “Kaynarca’dan (1774) Paris Barışı’na (1856) Kadar Şark Meselesi Perspektifinde Osmanlı-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış”, *Türkler*, C 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 531-536.

15 Besim Özcan, “Kırım Savaşı (1853-1856)”, *Osmanlı*, C II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 97.

16 *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 84, Ankara 2006, s. V.

Resim 1: Türkiye Tehlikede¹⁷

Resim 2: Bozayı Çek Elini!¹⁸

Rusya Prens, Amiral, Deniz İşleri Bakanı ve Finlandiya Genel Valisi sıfatlarını şahsında toplayan¹⁹ Aleksandr Sergeyeviç Menşikov vasıtasıyla Osmanlı ülkesindeki Ortodoksların hamisi sıfatının tanınmasını talep etti. Talebin Babiâli tarafından reddi sonrasında Rusya²⁰, kendi ürettiği sorunların çözümüne kadar garantör olarak²¹, Temmuz 1853'te General Gorçakov kumandasında Eflak ve Buğdan'ı işgal etti²². Çar Nikola işgalin Ortodoksların haklarını korumak amacıyla gerçekleştirildiğini açıkladı²³. Osmanlı cephesinde ise, Rusya'nın işgali ve mevcut

- 17 Kutsal Yerler meselesi patlak verdikten kısa bir süre sonra İngiltere'de yayınlanan hiciv gazetesi *Punch or London Charivari*'de, Rus ayısının Türkiye'yi (hindi) tehdit ederken çizildiği görülmektedir. Bk. *Punch, or London Charivari*, 4 April/Nisan 1853; *Punch, or London Charivari*, Vol. XXIV, Published at the Office, London 1853, p. 145.
- 18 Bir önceki çizimde olduğu gibi bu çizimde de Rus Ayısı, kutsal yerlerin vesayeti konusunda Türkiye'yi tehdit ederken çizilmiştir. Türkiye, tüm cesaretiyle Rusya'ya karşı koymakta, arkada uzanan İngiliz Aslanı da süreci tüm dikkatiyle takip etmektedir. Gazetede, Türklerin İngilizlerin tüm sempatisine sahip olmasına rağmen, savaşa sürüklenilmesinin doğru olmadığı ifade edilmiş, Rusya'nın pençelerini Türkiye'den uzak tutması tavsiye edilmiştir. Bk. *The Punch or London Charivari*, 4 June/Haziran 1853; *Punch, or London Charivari*, Vol. XXIV, Published at the Office, London 1853, p. 222.
- 19 Bilâl N. Şimşir, "Kırım Savaşı Arifesinde Mustafa Reşid Paşa'nın Yazışmaları", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler (Ankara 13-14 Mart 1985)*, 2. bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 78.
- 20 Akyıldız, agm., s. 11.
- 21 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856)*, C V, 10. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, s. 232.
- 22 Fuat Andıç-Süphan Andıç, *Kırım Savaşı, Âli Paşa ve Paris Antlaşması*, Eren Yayınları, İstanbul 2002, s. 13.
- 23 Kezban Acar, "Kırım Savaşı (1853-56) Döneminde Propaganda: Rus Popüler Kültüründe Savaş ve Düşman İmgesi", *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 88, Kış 2019, s. 115.

tutumu kısa süre içinde Osmanlı tebaasına duyuruldu²⁴. Sultan Abdülmecid işgal sonrası derhal Sadrazam ve Hariciye Nazırını azletti. Ancak İngiliz Büyükelçi Stratford Canning'in girişimiyle görevlerine tekrar iade etti. Rusya'nın işgalinden tedirgin olan Büyükelçi, ancak bir mucizenin onları savaşın eşiğinden döndürebileceğine inanmakta²⁵, Rusya'nın bu işgali başlatmasıyla birlikte savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünmekteydi²⁶.

Rusya'nın Kutsal Yerler meselesini ileri sürerek Osmanlı Devleti'ni sıkıştırması, Eflak ve Buğdan'ı işgal etmesi İngiliz kamuoyunda hayretle karşılandı. Rusya'nın istek ve teşebbüslerinin Osmanlı Devleti'nin hükümlerle haklarıyla bağdaşmadığı yazıldı²⁷. Kutsal Yerlerin gözetimi bahane ederek Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen Çar I. Nikola ile ilgili pek çok karikatür yayınlandı. Bunlardan en dikkat çeken 28 Ocak 1854 tarihinde Punch'da yayınlanan, Çar Nikola'nın kutsal bir mabette şeytan kılığında çizildiği karikatürdü. Karikatürde kulakları, kanatları ve sol ayağı şeytan figürüne benzetilerek çizilen Çarın dünyevi amaçları için, kutsi değerleri bahane ederek savaş çıkaran bir şeytan olduğu ima edilmekteydi²⁸.

Resim 3: Çar I. Nikola²⁹

- 24 *Ceride-i Hawadis*, 29 Şevval 1269/ 5 Ağustos 1853.
- 25 Stanley Lane-Poole, *The Life of the Right Honourable Stratford Canning*, Vol. II, Longmans, Green, and Co., London 1888, p. 282
- 26 *Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey (Presented to both Houses of Parliament by Commands of Her Majesty)*, No. 321, Lord Stratford de Redcliffe'den Earl of Clarendon'a, 24 Haziran 1853, s. 359-363.
- 27 *Illustrated London News*, 24 September/Eylül 1853.
- 28 *Punch or London Charivari*, 28 January/Ocak 1854; *Punch, or London Charivari*, Vol. XXVI, Published at the Office, London 1854, p. 35.
- 29 *Punch or London Charivari*, 28 January/Ocak 1854; *Punch, or London Charivari*, Vol. XXVI, Published at the Office, London 1854, p. 35.

Rusya'nın Eflak ve Buğdan'ı işgali Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaş demekken Çar, Avrupa Devletlerine gönderdiği beynamede harp istemediğini, işgal maksadının Rusya'ya antlaşmalarla tanınmış olan haklara saygı gösterilmesi olduğunu bildirdi. Osmanlı Devleti ise bu hareketi pek tabii harp sebebi sayabileceken mukavemet göstermeye karar verdi³⁰.

İngiliz Hükümeti, Rusya'nın işgali sonrasında Babiâli'nin sert önlemler almasından yana değildi. Eflak ve Buğdan'ın işgalinin sadece protesto edilmesinden yana bir tutum benimsedi³¹. İngiliz kabinesindeki savaş yanlısı grup ile İngiliz kamuoyu, İngiliz Hükümeti ile aynı fikirde değildi. Başbakan Lord Aberdeen'i tereddütlü, kararsız ve kayıtsız olmakla suçluyorlardı. Kamuoyu, kararsızlıktan ziyade hareket istiyordu. Kimileri Nopolyon'un görünür kararlılığını, Aberdeen'in "*bunakça tereddüdüyle*" kıyaslıyordu. Aberdeen'in "*doğal somurtkan*" mizacının şu sıralar "*hırsız ve hırçın*" olduğu ifade ediliyor³², korkaklığının İngiltere'yi tehlikeye atabileceği yazılıyordu³³. Koalisyonun Whig üyeleri dahi böylesine aristokratça bir kararsızlık tasarlamıyorlardı. Londra Gazetelerinin bu yükselişi, Lord Aberdeen'i şaşırtmakta, kendisine yönelik hakarete varan söylemler gittikçe artmaktaydı. Başbakan, tüm kamuoyu gösterilerini, özellikle de halkın dış politikaya ilişkin kaygılarını yansıtanları kuşkuyla karşılıyordu³⁴. Ve Lord, işgali savaş sebebi olarak görmeye karşı çıktı. Hatta Babiâli'yi Rusların Kutsal Yerlerdeki taleplerini tanımaya zorlamak açısından kısmen haklı buldu. Nikola'nın itibarını azaltmaksızın geri çekilmesini sağlayacak diplomatik yollar aradı³⁵.

İngiltere'deki var olan Rus fobisi ise Rusya'nın Eflak ve Buğdan'ı işgal etmesi sonrası katmerlendi. Rusya'nın istek ve teşebbüslerinin Osmanlı Devleti'nin hükümranlık haklarıyla bağdaşmadığı yazıldı. Basında hemen hemen her gün sayfalarca yer verilen savaş haberleri, Osmanlı yanlısı söylemler, İngilizlerin Türklere ve Osmanlı Devleti'ne olan ilgisini arttırdı. Illustrated London News, Osmanlı ile Rusya arasında kriz patlak verdikten sonra İngiliz halkının Türklere

30 Karal, *age.*, s. 232.

31 Ayşen Müderrisoğlu Esiner, *Kırım Savaşı'nda İngiliz Politikası*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017, s. 102.

32 Alan Palmer, *1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*, çev. Meral Gaspıralı, Sabah Kitapları, İstanbul 1999, s. 27-28.

33 The Sun, 4 October/Ekim 1853.

34 Palmer, *age.*, s., 27-28.

35 Orlando Figes, *Kırım Son Haçlı Seferi*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s.144.

İlgili merakını gidermek üzere Türklerin sosyal, siyasi ve ahlaki durumuyla ilgili 24 Eylül 1853 tarihinde fazladan ek bir sayı yayınladı. İlgili sayıda, Osmanlı Devleti'nin tarihi, o günkü durumu ve beklentileri hakkında yazılara yer verildi. Bu amaçla İstanbul'u ziyaret eden kişiler tarafından kaleme alınan çok sayıda orijinal, edebi ve sanatsal makale yayınlandı. Gazetenin ilk sayfasında yer verilen Londra panoramasının yerine Eminönü'nden Sultan Ahmet ve Ayasofya Camiine doğru resmedilen bir panoramaya yer verildi³⁶.

Resim 4: *Illustrated London News* Gazetesi'nin Türkiye Özel Sayısı³⁷

Siyasi atmosferin de etkisiyle 1853 yılı Eylül ayı ortalarında savaşa yönelik Lord Aberdeen ve Dışişleri Bakanı Clarendon'un fikirlerinde değişiklikler oldu. Clarendon, 23 Eylül'de Amiral Dundas'ın filosunu Beşikte koyundan hareket etmeye devam etmesini emretti. Aberdeen'in İngiliz donanmasına Beşik Körfezine göndermesi sonrasında sular duruldu³⁸.

Eflak ve Buğdan'ın Rusya tarafından işgali, Doğu Avrupa ve Balkanların dengesi ile uzun zamandır meşgul olan Avusturya ve Prusya'yı da rahatsız edecek boyutta oldu. Avusturya, Rusya'nın hareketini protesto ederek, sınırlarına kuvvet yığmaya başladı. Rus istilasının genel bir Avrupa Savaşı doğurmasından ve Fransa'nın Ren'e saldırmasından korktuğundan protestoda bulundu³⁹. Rusya'nın kendi çıkarlarına

36 *Illustrated London News*, 24 September/Eylül 1853. Kırım Savaşı sırasında yayınlanan gazetelerde litografya resimler oldukça yaygındı. Bu şekilde yayın yapan gazetelerinin başlıcalarından biri *Illustrated London News*'dir. Bk. Şamil Mutlu, a.g.m., s. 261.

37 *Illustrated London News*, 24 September/Eylül 1853.

38 Palmer, *age.*, s. 28, 30.

39 Karal, *age.*, s. 232.

aykırı olarak Avrupa'da güçleneceğinden endişe etmekteydi. Prusya, bir Avrupa Savaşı çıkmasından ve Fransa'nın Ren boylarına saldırmasından korkmaktaydı⁴⁰. Bu süreçte İngiltere ve Fransa, Rusya'nın yayılmacı siyasetini çıkarlarına aykırı görmekteydi ancak harbe de karar vermiş değillerdi⁴¹. Avrupa barışının karşı karşıya kaldığı tehlikeden tedirgin olan İngiltere, Avusturya'nın savaş tehlikesini ortadan kaldırmasını istiyordu⁴². Savaş değil barış yanlısı olan Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Buol'da İngiltere ile aynı fikirdeydi⁴³. Kont, İngiltere ve Fransa'nın da verdiği cesaretle, İngiliz, Fransız ve Rus diplomatların katılımıyla Viyana'da alelacele bir konferans düzenledi. Yapılan müzakereler neticesinde hazırlanan 1 Ağustos 1853 tarihli Viyana Notası, Padişahın Hristiyan tebaası üzerinde Fransız-Rus kontrolü oluşturmayı hedefliyordu⁴⁴. Nota onaylanması amacıyla İstanbul'a ve St. Petersburg'a gönderildi. Notanın Çar Nikola tarafından kabul edildiği çok geçmeden anlaşıldı⁴⁵. Ancak tarih boyunca Doğu Hristiyanlarının hamisi durumunda olan Osmanlı Devleti, bütün bir geçmişi yok sayan metne imza atmamak istemedi. Bu gelişme neticesinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki bağlar iyice koptu⁴⁶.

40 Erdoğan Keleş, *Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 91.

41 Karal, *age.*, s. 232.

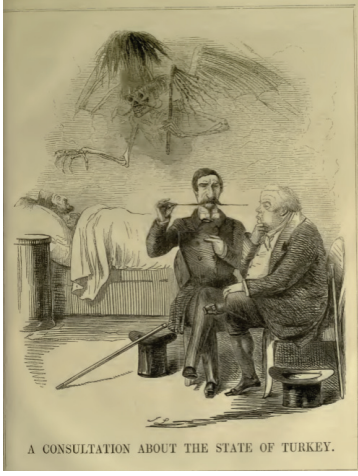
42 *Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey (Presented to both Houses of Parliament by Commands of Her Majesty)*, No. 252, The Earl of Calarendon'dan Earl of Westmorland'a, 14 Haziran 1853, s. 284-286.

43 *Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey (Presented to both Houses of Parliament by Commands of Her Majesty)*, No. 324, The Earl of Westmorland'dan Earl of Clarendon'a, 21 Haziran 1853, s. 324-325.

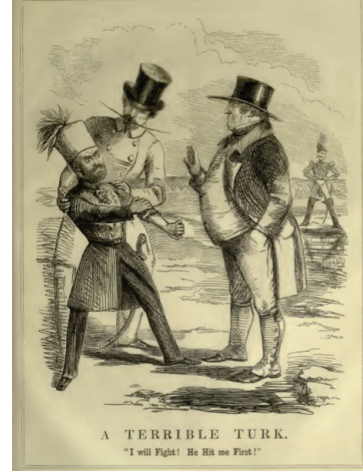
44 Palmer, *age.*, s. 28-29.

45 Alexander William Kinglake, *The Invasion of the Crimea, Its Origin, and An Account of Its Progress Down To The Death of Lord Raglan*, Vol. I, William Blackwood and Sons, Edinburgh 1890, s. 371-372.

46 Özcan Yeniçeri, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış Antlaşması", *Türkler*, C 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 845.

Resim 5: Hasta Adam⁴⁷

Resim 6: Dehşet Verici Türk⁴⁸

Osmanlı Devleti, notayı o haliyle reddedip, düzenlemeler yapılmasını isteyince İngiliz Büyükelçi Stratford, aslında Aberdeen ve arkadaşları tarafından Londra’da yeterince düşünülmüş, tasarlanmayan bu politikanın başarısızlığından sorumlu tutuldu. Büyükelçi’nin geri çağırılma olasılığı dahi konuşuldu ancak basın, elçiyi halk kahramanı ilan etti. Elçi ile ilgili bir girişimin koalisyon hükümetini düşürüp Russell’i, Palmerston’u ve ateşli vatanseverleri iktidara getireceği biliniyordu. Rus Dışişleri Bakanı Nesselrode’un Viyana Notasını İstanbul’daki Rus baskısını sürdürmek için bir araç olarak yorumladığı bilgisi sızdırıldı ve bu durum, İngiltere’yi savaşıma eşliğine getirdi. İngiliz Gazeteleri bir an önce harekete geçilmesi gerektiği yönündeki taleplerine yeniden başladılar⁴⁹.

47 Fransa İmparatoru III. Napolyon ile İngiliz Başbakanı Lord Aberdeen George Hamilton-Gordon düşünceli bir şekilde “Hasta Adam” olarak çizilen Sultan Abdülmecid’in başında ne yapacaklarını istişare ederken çizilmiştir. Hasta Sultan’ın üzerinde ise Rusya’nın hayaleti belirmiştir. Bk. The Punch or London Charivari, 17 September/Eylül 1853; Punch, or London Charivari, Vol. XXV, Published at the Office, London 1853, p. 119.

48 “Dehşet Verici Türk. Dövüşeceğim! Önce o bana vurdu!” yazıyla yayınlanan karikatür, Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya harp ilan etmesinden hemen sonra yayınlanmıştır. Çizimde, Rusya’nın Eflak ve Buğdan’ı işgal etmesi sonrasında Osmanlı Devleti’nin sinirlenmesi, harp ilanı ve Sultan Abdülmecid’in Fransa ve İngiltere tarafından sakinleştirilmeye çalışılması anlatılmaktadır. Arkada mağrur duran kişi de Rus İmparatoru Çar I. Nikola’dır. Bkz; The Punch or London Charivari, 17 October/Ekim 1853; Punch, or London Charivari, Vol. XXV, Published at the Office, London 1853, p. 159.

49 Palmer, *age.*, s. 29-30.

1853 yılının yazında Avrupa kamuoyu, Osmanlı yanlısıydı. Rusya saldırgan, Osmanlı mağdur olarak kabul edilmekteydi. Zira Rusların Leh ve Macarların mücadelelerini basurması, Avrupa kamuoyunda Rusların gerici olarak lanse edilmesine sebebiyet vermişti. Temelde ise İngiltere’de oluşan Rus fobisinin kökenleri, 1833 yılı Hünkâr İskeleyi Antlaşması’na, Rusya’nın genişleme siyasetine dayanmaktaydı. Osmanlı Devleti üzerinde Rusya’nın nüfuzunun artması Fransız ve neredeyse tüm İngiliz Gazetelerinin Rusya’ya karşı menfi bir tutum sergilemesine neden olmuştu⁵⁰. Özellikle İngiliz Gazeteleri, savaş sırasında siyasi görüşün yayılması için kabul edilen birincil araç ve üretilen fikir yazılarının yayımlanması için giderek daha çok tercih edilen bir forum haline geldi. Zira 1840’ların sonlarında ve 1850’lerin başlarında İngiliz Gazeteleri, hem siyasi hem de daha geniş anlamda kültürel bölgesel meseleler hakkında bağımsız raporlarını yazmak için yerel bölgelerde aktif olarak yabancı muhabirler toplamaya başladılar ve kısa süre içinde yabancı muhabirin sayılarında epey bir artış yaşandı. Kırım Savaşı patlak verdiğinde, dönemin en önemli gazetelerinden biri olan *The Times*’ın Thomas Chenery adlı siyasi ve diplomatik muhabiri İstanbul’daydı. Savaşın çıkmasıyla birlikte *The Times*’ın tirajı oldukça arttı. 1855 yılında gazetenin günlük 61.000 tirajı vardı; en büyük rakibi olan *Morning Chronicle* sadece 5.000 civarında bir tiraja sahipti⁵¹.

Rusya’nın Eflak ve Buğdan’ı işgali sonrasında İngiltere’nin birçok önemli şehrinde, Osmanlı Devleti’nin yanında olduklarını bildiren halk toplantıları düzenlendi. 21 Eylül 1853 tarihinde Sheffield’de Doğu Sorunu’nun mevcut menfi durumunun değerlendirilmesi ve İngiltere Hükümeti’ni Rusya’nın Eflak ve Buğdan’ı derhal tahliyesini sağlamak için hızlı ve kararlı önlemler almaya çağrılması amacıyla bir halk toplantısı düzenlendi. Rusya’nın Türk topraklarının cebren işgaliyle adaletin sarsıldığı ve uluslararası hukukun alıkonulduğu dile getirildi. Bay I. Ironside, adalet, namus ve uluslararası hukuk ilkelerine saygı duyan her milleti, hiçbir bahane olmaksızın uzun süredir devam eden cebri Türk topraklarının işgalini, Türkiye’nin haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak, maruz kaldığı zulümleri fazlasıyla tazmin edecek ve fiilen benzerlerinin tekrarını önleyecek nitelikte hızlı ve kararlı tedbirler almaya çağırırdı. Bay G. L. Saunders, Rusya’nın Eflak ve Buğdan’ı işgal etmek için herhangi sebebinin bulunmadığını ifade etti. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Clarendon nezdinde İngiliz Hükümeti’nin, Rusya’nın Eflak ve Buğdan’ı tahliye etmesi ve Rusya’nın işgalin neticesinde ortaya çıkan tüm

50 Badem, *age.*, s. 83-84.

51 Markovits, *age.*, s. 15-21.

masrafları üstlenmesini sağlamak, Rusya'nın adaleti ve uluslararası hukuku bir kez daha çiğnemesini önlemek için hızlı ve kararlı önlemler alması gerektiğine vurgu yapıldı⁵².

Bu süreçte Osmanlı Devleti, Viyana Konferansı ve bunu izleyen siyasi olaylar neticesinde Rusya ile olan anlaşmazlığın barış yoluyla çözülmesinin imkânsız olduğunu gördü⁵³ ve ardından Osmanlı Devleti, 4 Ekim 1853'te Rusya'ya resmen harp ilan etti⁵⁴. Çar Nikola ise Eylül ve Ekim aylarını üç doğu otokratının dayanışmasını vurgulayarak geçirdi. Berlin'i ziyaret etti, Avusturya ve Prusya hükümdarlarını Varşova'da ağırladı, görüşmelerde bulunmak üzere Potsdam'a gitti. Hollanda'nın Ana Kraliçesi olan kız kardeşine yazdığı mektubunda, üçlünün buluşmasının başkalarına gereksinmediklerini ve bir tehlike anında birlikte hareket edeceklerini dünyaya göstermek amacını taşıdığını yazdı. Çar, İngilizlerin kininin sınırı olmadığını ifade etmekteydi. Napolyon'un da İngiltere'nin emriyle hareket ettiğini, bu tutumun ise kendilerini savaşa götürdüğü fikrindeydi⁵⁵. İngiltere ve Fransa ise Rusya'nın Akdeniz'e inme çabalarından ve bu siyaseti gerçekleştirmek adına yaptığı teşebbüslerden rahatsızlardı. İngiltere, Rusya'nın Hindistan yolunun güvenliğini tehlikeye atacak bir girişimini kabul edemezdi, çıkarların örtüşmesi Osmanlı, İngiltere ve Fransa'yı aynı safta yer almalarını mecburi kıldı⁵⁶. Rusların Akdeniz'e inmesi, Hint yolunu tehdit etmesi demektir. Bunun farkında olan Lord Russell, Kırım Savaşı başladığında Rusların Tuna kıyılarında durdurulamazsa Indus Nehri'nin kıyılarında durdurulmak zorunda kalınacağını beyan ediyordu. İngiltere, Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini ve devamını kendi çıkarına uygun görüyordu. Osmanlı Devleti'ni Rus himayesine bırakamaz ve Hindistan yolunu tehlikeye sokamazdı. Fransa ise yıllar boyunca Osmanlı Devleti'nden birçok ticari imtiyazlar elde etmişti. Rusya'nın Akdeniz'e inmesi bu ayrıcalıklara engel teşkil edebilirdi. Fransa'nın iktisadi menfaatleri ve bu menfaatlerin devamı Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ve Rusya arasında bir tampon bölge olmasına bağlıydı. Ayrıca Napolyon, hükümet darbesi ile imparatorluğunu ilan etmiş ve bunu yapmak için Katolik Kilisesine dayanmıştı. Kutsal Yerlerdeki daha önce Katolikler

52 The Freeman's Journal, 23 September/Eylül 1853.

53 *1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977, s. 36.

54 Takvim-i Vekayi, 1 Muharrem 1270/4 Ekim 1853; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1955, s. 145; Badem, *age.*, s. 93.

55 Palmer, *age.*, s. 30-31.

56 Akyıldız, *agm.*, s. 11.

tarafından elde edilmiş hakların Ortodoks Kilisesi ile paylaşılması mevcut otoriteyi sarsabilirdi⁵⁷.

Osmanlı Devleti'nin harp ilanı sonrasında İngiliz kamuoyu genellikle Osmanlı yanlısıydı ancak az da olsa Osmanlı Devleti aleyhi konuşmalar, bu yönlü yazılar basında yer bulmaktaydı. Eleştiriler özellikle Osmanlı kurumları ve İslamiyet üzerine odaklıydı. Bu yönlü yazıların sahipleri Türk Hükümeti'nin dini hoşgörüsüzlük ilkeleri üzerine kurulu olduğunu ve hükümetin toplumsal gelişmeye karşı çıktığını ve dini kurumların kişisel özgürlük ve bilimsel ilerlemeye düşman olduğu fikrini sürdürmekteydiler. Sayıca az da olsa bu yönlü menfi görüşler üzerine Lord Beaumont, ne Türk Hükümeti'nin ne de halkın tutumunda böyle bir görüşü haklı çıkaracak hiçbir emarenin olmadığını belirtti. Daily News'de yayınlanan mektubunda,

“Devletin önemli kademelerinde otuz yıldan fazla bir süredir aşama aşama da olsa büyük bir devrim yaşıyor. Feodalizmin barbar ayrıcalıklarını sürdürmeye yönelik her yasa veya gelenek birer birer değişti, sınıf ayrımı yumuşatıldı ve Kuran doktrinlerinin sonuçlarından ziyade Ortaçağ barbarlığının sonuçları olan bu ürkütücü kurumlar neredeyse tamamen ortadan kaldırıldı. Bu değişiklikler, o sırada devletin askeri üstünlüğünü ortadan kaldırıyor gibi görünse de, sonunda siyasi konumunu önemli ölçüde iyileştirdi. Bu düzenlemeler, Türk Hükümetini ve Müslim tebaasını diğer Avrupa milletleri ile aynı seviyeye getirdi ve onların Avrupa topluluğunun dışında kalmaları noktasında dinlerinden çıkarılabilecek her türlü argümanı tamamen yok etti. Sultan Mahmud'un gerçekleştirdiği değişiklikler de, Rusya'nın istediği ölçüde, askeri harareti soğutmadı veya halkın ulusal coşkusunu zayıflatmadı. O büyük hükümdarın politikasının etkileri kendini göstermeye başlıyor. Türkiye'den ölü diye bahsedenler, şimdi Lazarus⁵⁸ mezardan çıkıyor. Babiâli, kendi çabalarıyla kendisini Avrupa'nın büyük güçleri saflarına yerleştirdi. Sadece en büyük üç veya dört güçten daha düşük bir ordusu ve filosu var; bakanları yabancı komplikasyonlardan kaynaklanan benzersiz zorlukların ortasında, onur ve dürüstlikle harmanlanmış, yorulmak bilmeyen cesaret, şerefli itidal, ölçülü eylem ve batı diplomasisini gölgede bırakan mükemmel bir beceri sergilediler; karışıklık olmadan ulusal bir hareket örgütlediler ve iç düzeni şiddet olmadan korudular⁵⁹.”

57 F. Andıç-S. Andıç, *age.*, s. 14, 20-21.

58 Lazarus, öldükten sonra Hz. İsa tarafından diriltildiğine inanılan kişi. Bk. https://bible.org/assets/powerpoint/bl4k_jesusinjohn_lazarus-fit.pdf (14.03.2022)

59 *The Daily News*, 17 October/Ekim 1853.

ifadelerine yer verdi. Lord Beaumont, mektubun devamında Avrupa'nın doğusundaki farklı güçlerin görece konumunun değiştiğini, Hilal'in dini hoşgörüsü, kişisel özgürlük, ulusal bağımsızlık ve sosyal düzen anlamlarına gelirken, Haç'ın dini hoşgörüsüzlük, kişisel kölelik, hükümetlerde mülkiyetçilik ve edebiyatta ve toplumda Orta Çağa dönüşü simgelediğini ifade etti. Lord Beaumont ve İngiltere'deki büyük bir kesim, meseleyi Çar ile Padişah arasındaki kişisel bir tartışmanın çok ötesine taşıdılar. Savaşın medeniyet ile barbarlık, doğru ile yanlış, ilerlilik ile gericilik, özgürlük ile tiranlık arasında geçtiği ileri sürüldü. Lord Beaumont, bu gerçeklerin kamuoyuna net bir şekilde anlatılmasının önemli vurgu yaptığı, padişahın bağımsızlığının dünya barışı ve Avrupa'daki güçler dengesi için ne kadar gerekli olduğu vurguladı. Ticari anlaşmalar ve tarifeler noktasında çıkarların da unutulmaması gerektiği, Avusturya'nın Rusya korkusundan dolayı güvenli bir liman olmadığı o nedenle mutlakiyetçiliğe ve barbarlığa karşı geriye kalan tek siperin Türkiye olduğuna vurgu yapıldı. Mektubunun devamında,

“Yunanlıların haylaz entrikalarına karşı dikkatli olunmalı ve onlara tek seçeneklerinin, Padişah'ın gibi liberal bir hükümet ile Çar'ınki gibi demirden bir tiranlık arasında olduğu gösterilmelidir... Politikamız, adam kayırma üzerine değil, adalet ilkeleri üzerine kurulmalı, Müslüman-Hıristiyan, Yunan-Romalı, Katolik-Protestan ayrımı yapmamalıyız. Dini hoşgörü, liberal yönetim, ulusal bağımsızlık ve ticari özgürlük bizim doktrinlerimizdir ve koşullar bizi diğer devletlerin işlerine karışmaya mecbur bıraktığında, olmazsa olmazımız bu ilkeleri benimsetmektir.”

ifadelerine yer verdi. Lord Beaumont İngiltere'de şark meselesinin bir halk hareketini meydana getirdiğini ve düzenlenen halka açık toplantılar nedeniyle memnuniyet duyduğunu vurguladı⁶⁰. Osmanlı Devleti henüz savaş patlak vermeden önce Osmanlı'dan yana olan İngiliz kamuoyunun lehte tutumunu arttırmak amacıyla Londra Sefiri Kostaki Paşa'yı görevlendirdi. Miting tertip etmek, milletvekillerine meseleyi aydınlatan kâğıtlar göndermek gibi bazı teşebbüslerde bulunması ve bu yolda para harcamasına müsaade edildi⁶¹.

Genel kamuoyu görüşünü yansıtmasa da, gazetelerde yayınlanan bir kısım okuyucu mektuplarından bazı İngilizlerin savaş yanlısı olmadığı anlaşılmaktadır. Bir mektupta hem Rusların hem de Türklerin barbar ve vahşi oldukları, bu

60 *The Daily News*, 17 October/Ekim 1853.

61 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS), 903/2, Lef 26, 4 Zilkade 1269/9 Ağustos 1853; *Osmanlı Belgelerinde Kırm Savaşı (1853-1856)*, Belge No: 6, s. 54-55.

nedenle aralarında bir seçim yapılamayacağı yazılmaktaydı. Şark meselesiyle ilgili hiçbir şey duymak istemeyenlerde vardı. Bu tür bir okuyucu mektubu aşağıda yer alan karikatür eşliğinde yayınlandı⁶².

Resim 7: Lanet Olası Şark Meselesi!⁶³

Meselenin askeri boyutuna dönüldüğünde Osmanlı Devleti'nin harp ilanı sonrası 20 Ekim 1853'te, İngiliz Büyükelçi'nin Beşike Körfezi'nde bekleyen İngiliz donanmasını İstanbul'a çağırdığı, Fransız Büyükelçinin de aynı yönde bir talimat verdiği bilinmektedir. İki ülkenin donanmaları Kasım ayının ilk haftasında Büyükdere'ye ulaştı ve bu hareket, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı konumunu güçlendirdi⁶⁴. Savaş gemilerinin boğazlardan geçmesi üzerine Rusya, bu durumun 1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu belirterek bu teşebbüsü protesto etti. Ancak bu sözleşme yalnızca barış zamanında geçerli olduğundan protesto dikkate alınmadı⁶⁵.

Oltaniçe (Oltenitsa/ Oltenitza) Muharebesi ve İngiliz Kamuoyu

Eflak ve Buğdan'ın işgali sonrasında Rumeli Ordusu Başkomutanı Ömer Paşa, Rus Başkomutanına Eflak ve Buğdan'ı boşaltmaları için 15 günlük süre verildiğini ve bu süre zarfında toprakları terk etmezlerse harekâta başlanacağını bildirdi⁶⁶. Savaş ilanından sonra Osmanlı cephesinden hareketin gecikmesi İstanbul'dan gönderilen gizli bir talimattan kaynaklanmış olabileceği söylentilerin çıkmasına sebebiyet verdi⁶⁷.

62 Punch, or London Charivari, Vol. XXV, Published at the Office, London 1853, p. 177.

63 Punch, or London Charivari, Vol. XXV, Published at the Office, London 1853, p. 177.

64 Ayşe Müderrisoğlu, *agt.*, s. 127, 131.

65 Keleş, *agt.*, s. 101.

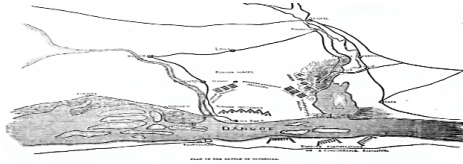
66 *1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*, s. 36.

67 *Illustrated London News*, 24 October/Ekim 1853.

Resim 8: Ömer Paşa⁶⁸

21 Ekim 1853 günü, Ruslara karşı harekât başladı. Ömer Paşa, genellikle savunmada kalma fikrinde olmakla birlikte emrindeki kuvvetlerin taarruz fikrinin devam ettirmek ve moral üstünlüğü sağlamak amacıyla küçük çapta taarruzlarda bulundu⁶⁹. Osmanlı kuvvetleri, Ekim ayının sonlarında Vidin civarından Tuna'yı geçti⁷⁰. 4 Kasım'daki muharebe, Argis, Tuna ve Oltaniçe Köyünün oluşturduğu üçgende yaşandı⁷¹. 11-12 Kasım'da Oltaniçe civarında şiddetli bir çarpışma yaşandı⁷². Oltaniçe'de şiddetli bir çarpışma yaşandığını bildiren telgraf gönderisi, borsada olumsuz etki yarattı ve 9 Kasım gibi Fransa'da devlet tahvilleri düştü⁷³.

Resim 9: Oltaniçe Muharebesi⁷⁴

68 *Illustrated London News*, 22 October/Ekim 1853.

69 *1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*, s. 37, 39.

70 Besim Özcan, agm., s. 101-102.

71 *The Examiner*, 19 November/Kasım 1853.

72 *Illustrated London News*, 26 November/Kasım 1853.

73 *Illustrated London News*, 12 November/Kasım 1853.

74 *The Examiner*, 3 December/Aralık 1853; *Illustrated London News*, 3 December/Aralık 1853.

11 Kasım gerçekleşen Kalafat Muharebesi, Rusya'nın geri çekilmesiyle nihayetlendi⁷⁵. Rus gazetelerinde, Rusya'nın zafer kazandığı yazıldı ve hatta haber üzerine kutlamalar yapıldı⁷⁶. Muharebe, İngiliz gazetelerinde ise “*Rusya'nın Şanlı Yenilgisi*” olarak duyuruldu⁷⁷. 17 Kasım'da Oltaniçe Zaferinden sonra yapacağı meydan muharebesini düşman üslerinden uzakta planlayan Ömer Paşa, kuvvetlerini 29 Kasım'da geri çekti⁷⁸. Aşağı Tuna'nın tamamı boyunca devam eden şiddetli yağışlar, geniş çapta askeri operasyonları imkânsız hale getirdi ve Kasım ayının sonuna kadar Oltaniçe Muhaberesine eşit öneme sahip bir muharebe gerçekleşmedi. Bununla birlikte, küçük gruplar arasında çatışmalar devam etti⁷⁹. Türklerin, Tuna'yı geçtikleri haberi St. Peterburg'a ulaşınca, Çar Nikola tebaası kendisiyle birlik olarak “*haklı ve kutsal*” bir dava adına silaha sarılmaya ve Ortodoks inancını savunmaya davet etti⁸⁰.

Oltaniçe Muharebesi'ne ait karikatür ve resimlere İngiliz hiciv ve resimli gazetelerinde fazlaca yer verildi. Görgü tanıklarının savaş meydanından gönderdikleri resimler, muharebe sonrasında Rusya'nın yenilgisini hicveden resim ve karikatürler çeşitli gazetelerde yer buldu.

Resim 10: Oltaniçe Muharebesi'nde Ömer Paşa ve General Prim

75 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı, s. 39.

76 *Ceride-i Havadis*, 27 Safer/1270/ 29 Kasım 1853; Saliha Önen, *Ceride-i Havadis Gazetesi'nin Gözünden 1853-1856 Kırım Savaşı*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2016, s. 58.

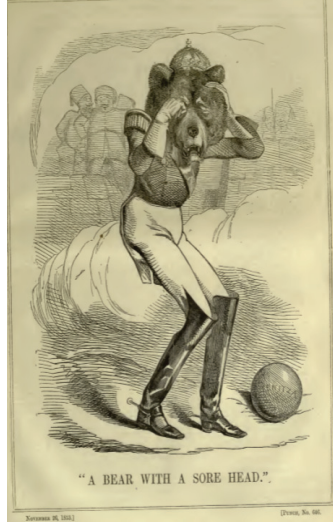
77 *Illustrated London News*, 21 January/Ocak 1854.

78 1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı, s. 39.

79 *Friends Review; A Religious, Literary and Miscellaneous Journal*, Vol. VII, No. 15, p. 240.

80 Palmer, *age.*, s. 31.

Oltaniçe Muharebesinde Rumeli Ordusu Başkomutanı Ömer Paşa ile General Prim, savaş meydanındaki bir görgü tanığı tarafından çizilmiştir. Generalin dinlendiği, Ömer Paşa'nın ise dikkatli bir şekilde savaş alanını gözlemlediği görülmektedir⁸¹.

Resim 11: Oltaniçe Muharebesi Sonrasında Neşredilen Bir Karikatür

Oltaniçe Muharebesi'nde Ömer Paşa kumandasındaki Osmanlı güçlerinin Rusya'ya karşı zafer kazanması akabinde, Rusya'nın yenilgisi ile hicvedilen bir karikatür yayımlandı. Karikatürde arkada sevinen Türk askerlerine, önde Rusya'nın simgesi olan ve ağlayarak resmedilen bir ayıya yer verildiği görülmektedir. Karikatürün altına da “*Başı Ağrıyan Bir Ayı*” yazısı eklenmiştir. Ayının hemen yanında duran topun üzerinde Oltaniçe Muharebesine hitaben “*OLFENITZA*”⁸² yazmaktadır⁸³.

Candan Badem'in de belirtmiş olduğu üzere Oltaniçe Muharebesi, askeri teknik görüş bakımından çok mühim olmamasına rağmen Avrupa özellikle İngiliz basını muharebeyi büyük bir zafer olarak yansıttı. Ancak küçük bir muharebe olsa dahi

81 *Illustrated London News*, 24 December/Aralık 1853.

82 Topun üzerinde Oltenitza değil Olfenitza yazmaktadır.

83 *The Punch or London Charivari*, 26 November/Kasım 1853; *Punch, or London Charivari*, Vol. XXV, Published at the Office, London 1853, p. 219.

Rusların yenilgisi Türklere güç verdi, Rusların ise gururunu incitti⁸⁴. Muharebe, Türklerin kendi davasını ve onurunu savunabileceğinin kanıtı olarak lanse edildi. Bu muharebe ile uygar dünyanın, Kuzey'in devasa barbarının ne kadar zayıf olduğunu gördüğü ifade edildi. Türkiye'nin geçmişte yaşanan olaylar ve gelecekte özellikle güvenlik durumu ile ilgili meselelerde tek yetkili olduğu yazıldı. Türklerin yalnızca Eflak ve Buğdan'ın derhal boşaltılmasını değil, aynı zamanda rakiplerinin haksız saldırganlığı nedeniyle maruz kaldıkları tüm masraflar için adil bir tazminat talep etme hakkına sahip olduğu belirtildi. “*Rusya, Türk Devleti'nin dâhili yönetimine müdahale hakkı konusundaki akıl almaz talebini, şüpheli anlaşmalardaki şüpheli maddelere dayandırdığı için, tüm bu anlaşmaların yalnızca savaş gerçeğiyle geçersiz sayılması Türkiye için son derece önemlidir*” ifadelerine yer verildi. Türkiye'nin, yardım almadan da Rusya ile başa çıkabileceği ancak İngiltere ve Fransa'nın aktif desteği ve tüm Avrupa'nın pasif sempatisini almasının önemli olduğu vurgulandı. Türklerin, Çar'ın bir dönümlük arazilerini bile almasına müsaade etmeyeceği, İngiltere ve Fransa'nın da Rusların Avrupa'daki herhangi bir devletin zararına topraklarını genişletmesine izin vermeyeceği yazıldı⁸⁵.

1853 yılı Ekim ve Kasım aylarında savaşın cereyan ettiği Kafkas Cephesinde birtakım muharebeler yapıldı. 26 Ekim 1853'te cereyan eden I. Şekvetil Muharebesi Osmanlı kuvvetlerinin zaferiyle sonuçlandı ve bu zafer, Rusların Kars-Gümrü yönündeki muharebeler için Gümrü'ye askeri destek vermelerini önledi. Kasım ayında Rus-Osmanlı kuvvetleri birkaç kez karşılaştı. Bu karşılaşmalardan Başgedikler Muharebesi, Rusların üstünlüğü ile sonuçlandı. Bu başarı Rusların 1854 yılı baharına kadar Güney Kafkasya'da güvende kalmalarını sağladı⁸⁶. Bölgede gerçekleştirilen muharebelerde, Osmanlı birlikleri Kars'a kadar geri çekilmek durumunda kaldı⁸⁷.

İngiltere'de Osmanlı Devleti'ne destek veren halk toplantıları Osmanlı'nın harp ilanını öncesinde olduğu gibi sonrasında da tüm coşkusuyla devam etti. Farklı şehir ve kasabalarda Türklerin yanında olduklarını bildirmek ve de İngiliz Hükümeti'nin kamuoyunun sesine kulak verip Türklere yardımını sağlamak için mitingler düzenlendi. İngiltere, İskoçya ve İrlanda'nın pek çok şehrinde bu tür

84 Badem, *age.*, s. 104.

85 *Illustrated London News*, 3 December/Aralık 1853.

86 Mehmet Saray, *1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993, s. 189.

87 Togay Seçkin Birbudak, “1853-1856 Kırım Harbi'nde Osmanlı-Avusturya İlişkileri”, C 82, S. 293, Nisan 2018, s. 246.

toplantılar organize edildi⁸⁸. Türklerin cengâverliklerine, fedakârlıklarına övgüde bulunuldu⁸⁹. 1853 yılı Kasım ayında Manchester sakinleri tarafından bağımsızlık mücadelelerinde Türklere duydukları sempatiyi ifade eden ve Osmanlı Devleti'nin yanında olduklarını belirten bir dizi toplantı organize edildi⁹⁰. 24 Kasım'da düzenlenen, katılımın oldukça fazla olduğu toplantıya Sir Charles Napier ve David Urquhart⁹¹ gibi önemli isimler konuşmacı olarak katıldı. Toplantının başkanlığını ise Absalom Watkin üstlendi. Bay Watkin konuşmasında (Lajos) Kossuth'a⁹² ve Macar yurtseverlerini içtenlikle karşılayan Liberal ilkelerin savunucularından biri olan Türkiye'nin savaş vesilesiyle kürsüye çıkmasından dolayı üzüntü duyduğunu ifade etti. Bay Napier konuşmasında Rus-Türkiye çatışmasının tarihinden bahsetti. Rusya'nın Eflak ve Buğdan'a yerleşmesine izin verilmesinin sonucu olarak Rusya'nın İstanbul ve Mısır'a ilerleyeceği, İngiltere'nin Hindistan'a giden karayollarından mahrum kalacağı ve Rus entrikalarının ortaya çıkmaya başladığı Hindistan'da İngiliz varlıklarının tehlikeye girme ihtimali üzerine uzun bir konuşma yaptı. Lord Aberdeen'in millet isterse savaşa hazır olduğunu beyan etti. Bunun üzerine Bay Napier, savaşın milletin onur ve çıkarına uygun olduğunu,

88 *The Daily News*, 17 October/Ekim 1853; *Manchester Times*, 19 November/Kasım 1853; *Leeds Times*, 19 November/Kasım 1853; *Newcastle Guardian and Tyne Mercury*, 26 November/Kasım 1853; *Newcastle Courant*, 16 December/Aralık 1853; *The Cork Examiner*, 4 January/Ocak 1854; *Illustrated London News*, 14 January/Ocak 1854; *Illustrated London News*, 21 January/Ocak 1854; *The Warder and Dublin Weekly Mail*, 14 January/Ocak 1854.

89 *Osmanlı Belgelerinde Ermeniler*, haz. Başbakanlık Arşiv Araştırma Kurulu, C XXXII (14 Mart 1895-30 Nisan 1895), İstanbul 1991, s. VII.

90 *Manchester Times*, 19 November/Kasım 1853; *Leeds Times*, 19 November/Kasım 1853; *Newcastle Guardian and Tyne Mercury*, 26 November/Kasım 1853.

91 Türklerle ilgili eserleriyle bilinen İngiliz yazar, gazeteci ve diplomat. 1827 yılında Yunan bağımsızlık savaşına katılmıştır. 1831 yılında İstanbul'a elçi olarak tayin edilen Sir S. Canning ile birlikte elçilik görevlisi olarak İstanbul'a gönderilmiştir. 1833 yılında İngiltere için ticari fırsatlar araştırmak üzere Doğu ülkelerine seyahate çıkmıştır. Bu vesile ile tüm Osmanlı ülkesini dolaşmış ve Osmanlı Devleti'nin ticari potansiyelini ortaya koyan *Turkey and it's Resources* adlı çalışmasını yayınlamıştır. Urquart, 1847 yılında parlamentoya girdi ve 1852 yılına kadar Türklerin menfaatini savunmuştur. Bk. Hüseyin Çelik, "David Urquart (1805-1877)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 42, İstanbul 2012, s. 180.

92 Kossuth, 1849'da Debrecen'de kurulan Macaristan Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanıdır. Ancak Avusturya ve Rus Ordularının muhalefetiyle karşılaşmaları ve kısa süre içinde yenilgiye uğramaları üzerine Macar, Leh, İtalyan askerler aileleriyle birlikte Osmanlı Devleti'ne iltica etmişlerdir. İhtilalin ruhu olan Kossuth da adamları ile beraber Osmanlı Devleti himayesine sığınmış ve Kossuth dâhil 57 kişi Kütahya'da ikamet etmiştir. Bk. Abdullah Saydam, "Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı Ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi", *Belleken*, C 61, S. 231, Ağustos 1997, s. 341, 346, 349, 376.

ancak yine de İngilizlerin bu yola kesinlikle gerekli olduğunda başvuracaklarını bildirdi. Osmanlı Devleti'ni yakından tanıyan Bay Urquhart, konuşmasında İngilizlerin, mevcut hükümete güven duymadıklarını belirtti. Hükümete kelepçe takmadan Rusya'ya direnmeyeceklerini ifade etti. Urquhart'ın konuyla ilgili bilgisini takdir eden Rev. Dr. Vaughan, asıl rotalarının hükümeti, Rusya'ya karşı direnmeye teşvik olduğunu ifade etti. Toplantı sonunda Rusya'nın tavrını kınayan, Türklere gösterdikleri direnişten dolayı sempati duyan ve İngiliz Hükümetinin gerektiğinde Türkleri, silah zoruyla dahi olsa destekleme kararlılığını onaylayan kararlar alındı⁹³.

1853 yılı Aralık ayında Newcastle'da Belediye Başkanının talebi üzerine yoğun bir katılımın olduğu bir halk toplantısı düzenlendi⁹⁴. Toplantının görüşü Sir John File tarafından "*Rusya'nın Türkiye'ye yönelik saldırıları, Avrupa'nın geri kalanı tarafından da kabul edildiği gibi, sebepsiz ve ilkesizdir. Tüm İngilizlerin sempatisi ve İngiliz hükümetinin ilgisi, Sultan'ın lehine olmalıdır. Zira bu sadece Türkiye davasının adaleti açısından değil, aynı zamanda Rus Hükümetinin hırslı ve tecavüzcü politikasının Avrupa'nın özgürlük ve uygarlığı için yakın olan tehlikesi nedeniyle.*" şeklinde lanse edildi. Fransa'nın Rusya'ya Eflak ve Buğdan'dan kovma girişimlerinde İngiliz Hükümeti'nin Fransa'ya destek vermesinin gerekli olduğu, ayrıca toplantının İngiliz Hükümeti'ni Türkiye'yi desteklemek için yardımcı olmaya çağırarak amacıyla düzenlendiği ifade edildi. Fransa'nın doğrudan konuya müdahil olması ve daha ön planda olması nedeniyle çoğu İngiliz'in zihninde, İngiliz Hükümeti'nin bu meselede Fransızlar kadar hızlı olmadığı ve hükümetin, Majestelerinin onuru ve ulusun çıkarları noktasında uluslararası hukukun otoritesini sağlamada olması gerektiği kadar kararlı olmadığı konusunda menfi bir izlenim vardı. Toplantıda Rusya'nın Aberdeen'in başında bulunduğu partiden cesaret aldığı, bu nedenle de Rusya'nın davranışına şaşırmadıklarını ifade edildi. Çarın küstahlığının, otoriter tavrının ve Eflak ve Buğdan'ı haksız yere işgalinin, çıkarları nedeniyle bu durumu önemsemeyen kesimlerinin tutumundan kaynaklandığı iddia edildi. Lord Aberdeen'in savunucuları ki bunların sayıları oldukça azdı, Lord Aberdeen'in izlediği yolun, Avusturya'nın rızasını alma üzerine kurulu olduğunu ileri sürdüler. Ancak Sir John File, Avusturya'nın Çar'ın maşası olduğunu, özellikle Avrupa'daki hükümetler arasında, her türlü onur ilkesini tamamen terk etmesiyle ön plana çıktığını, dünyadaki en hain hükümeti olarak kabul edilebileceğini ifade etti⁹⁵. Savaşın

93 *Newcastle Guardian and Tyne Mercury*, 26 November/Kasım 1853.

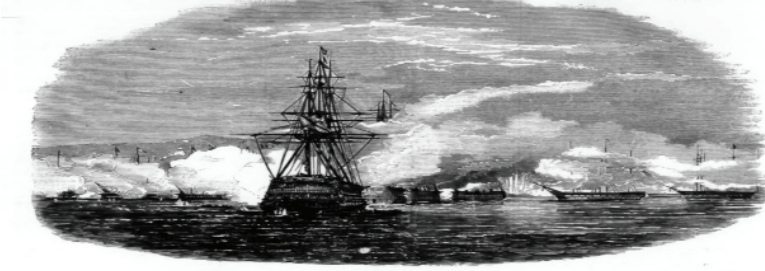
94 *Newcastle Courant*, 16 December/Aralık 1853.

95 *The Durham Country*, 16 December/Aralık 1853.

gidişatıyla ilgili fikir alışverişinde bulunulan toplantı da çeşitli çözüm önerileri sunuldu⁹⁶.

Sinop Baskını ve İngiliz Basınından Yükselen Tepkiler

Savaşı ciddi manada başlatan, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında cereyan eden savaşı bir Avrupa Savaşına dönüştüren olay, 30 Kasım 1853'te yaşanan Sinop Deniz Muharebesi sonrasında gerçekleşti⁹⁷. Kasım ayının son günlerinde Batum'daki Türk kuvvetlerine erzak ve mühimmat götürmek üzere yedi fregat, üç korvet ve iki vapurdan oluşan Türk filosu, Sinop açıklarında görülen Visamiral Nahimoff komutasındaki Rus filosu tarafından yok edildi⁹⁸. Taif Gemisi kötü haberi İstanbul'a ulaştırdı ve haber, telaş ve heyecan uyandırdı⁹⁹. Baskın neticesinde üç binden fazla denizci ve filonun ikinci kumandanı şehit oldu. Filoyu kumanda eden Osman Paşa, yaralı olarak Ruslara esir düştü. Avrupa Gazeteleri, Osmanlı kuvvetlerinin büyük bir cesaret ve gayretle savaştıklarını ve Rusların eline geçmemeleri için gemilerde bulunan barut fiçilerini ateşleyerek gemileriyle birlikte suya gömüldüklerini yazdı¹⁰⁰.

Resim 12: Sinop Muharebesi ile ilgili bir illüstrasyon¹⁰¹

İngiliz kamuoyunun hemen hemen tamamı Sinop Basınına büyük bir tepkiyle duyurdu¹⁰², baskın “Sinop katliamı/Sinope massacre” olarak adlandırıldı¹⁰³. Bir

96 *Newcastle Courant*, 16 December/Aralık 1853.

97 Badem, *age.*, s. 104.

98 Karal, *age.*, s. 235.

99 *Illustrated London News*, 17 December/Aralık 1853; *The Daily News*, 20 December/Aralık 1853.

100 F. Andıç-S. Andıç, *age.*, s. 29.

101 *Illustrated London News*, 7 January/Ocak 1854.

102 Badem, *age.*, s. 133.

103 *The Examiner*, 17 December/Aralık 1853; *Gloucester Journal*, 17 December/Aralık 1853; *Bell's*

kısım kamuoyu ise Rusya'nın Karadeniz'de küçük bir başarı elde ettiğini oysa Türklerin Eflak'ta ve Asya'da önemli başarılarla imza atıklarını yazdı¹⁰⁴. Londra, Glasgow ve diğer kuzey kentlerinde yapılan kitlesel mitinglerde Polonya ile Macaristan'da özgürlük mücadelesinin bastırıldığı ifade edilerek Çarın barbarlığı kınandı, Sultan'a derhal yardım yetiştirilmesi için çağrılar yapıldı¹⁰⁵. Rusya, 31 Ekim'de yayınladığı bildiriye göre Karadeniz'de herhangi bir şekilde saldırı harekâtında bulunmayacağına dair garanti verdi. Ancak Rusya'nın bildirisinin aksine Osmanlı donanmasını batırması İngiliz basımında tepkiyle karşılandı, İngiliz donanmasının Karadeniz'e hareket etmesi için emir verildi¹⁰⁶. Liberaller ve Muhafazakârların kırılğan bağlarla oluşturduğu İngiliz Hükümetinin tutumu, halkın Sinop Olayına verdiği tepkiyle keskin bir şekilde değişti¹⁰⁷. Hadise, Rusya'da büyük bir sevinçle karşılandı. Baskın, St. Petersburg'da düzenlenen ilahi bir törenle kutlandı¹⁰⁸.

Resim 13: Sinop Baskını Sonrasında St. Peterburg'da Yayınlanan Çar Nikola'nın Portresi¹⁰⁹

New Weekly Messenger, 18 December/Aralık 1853; *Morning Herald (London)*, 19 December/Aralık 1853; *Sun (London)*, 19 December/Aralık 1853; *Liverpool Mail*, 21 January/Ocak 1854; Harold Temperley, *England and The Near East The Crimea*, Longmans, Green and Co., 1936, p. 371.

104 *Illustrated London News*, 17 December/Aralık 1853.

105 Palmer, *age.*, s. 32.

106 Esiner, *agt.*, s. 134-135.

107 Figes, *age.*, s. 165.

108 Besim Özcan, *agm.*, s. 103.

109 *Illustrated London News*, 17 December/Aralık 1853.

Rusya'nın İngiliz ve Fransız gemileri boğazda demirli iken Sinop baskınını gerçekleştirmesi İngiltere ve Fransa kamuoyunda bir meydan okuma olarak algılandı. Savaşın başladığının kesin bir işareti olarak kabul edildi¹¹⁰. O dönem itibariyle yeni icat edilen hedefte patlayan mermilerin Ruslar tarafından kullanılması İstanbul'da olduğu kadar Londra ve Paris'te de yankı uyandırdı. İngiliz basını, Rusların katliam yaptıklarını, Türklerin büyük haksızlığa uğradıklarını, Hindistan yolunun tehlikede olduğunu, İngiliz Hükümeti'nin ise hala beklemede olduğunu günlerce yazdı¹¹¹.

Baskın sonrasında Osmanlı Devleti, asker, mühimmat, zahire taşıyan gemilerin emniyetini sağlamak üzere bir filo oluşturulması için 4 Aralık 1853'de İngiltere ve Fransa'ya müracaat etti¹¹². İngiltere ve Fransa, 11 Ocak'ta Rusya'ya bir ultiatom göndererek Rus Savaş gemilerinin derhal Sivastapol'a çekilmesini, aksi takdirde kuvvete müracaat edileceğini bildirdiler. Ocak 1854'te iki devletin donanmaları Boğazlardan geçerek Karadeniz'e girdi. Böylelikle somut bir adım atıldı¹¹³. Bu güçlü girişim Çar'ı, müttefiklerin samimi olduğuna ikna etti. Çar'a hitaben İngiliz gazetelerinde “*Bunu bir savaş ilanı olarak kabul etmek hoşuna gidiyorsa, elbette bunu yapmakta özgürdür*” ifadelerine yer verildi. Avrupa kamuoyunun önünde Fransız devlet adamlarının İngiliz emsallerine göre daha ön planda olduğu ifade edildi. Fransız Dışişleri Bakanı M. Drouyn de l'Huys'un, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Clarendon'dan daha ön planda olması eleştirilere neden oldu. M. Drouyn de l'Huys'un Avrupa kamuoyunda İngiliz Dışişleri Bakanından daha avantajlı bir konumda olduğu yazıldı¹¹⁴. Bu süreçte Rusya ise geri adım atmadı. İngiltere, 27 Şubat'ta Rusya'ya ikinci bir nota gönderdi. Eflak ve Buğdan'ı Nisan ayının sonuna kadar boşaltmasını talep etti, notaya cevap verilmemesinin savaş nedeni olacağını bildirdi. III. Napolyon, Nikola'ya şahsi bir mektup gönderdi, ancak Nikola mektuba cevap vermeye tenezzül etmedi. Bu gelişmeler üzerine 10 Nisan 1854 tarihinde İngiltere ve Fransa aralarında bir anlaşma imzaladı, ardından Osmanlı Devleti de anlaşmaya katıldı. Savaşa dünya nimetleri için değil, dini inancı ve imanı için girdiğini bildiren Çar Nikola üç kuvvete savaş ilan etti¹¹⁵.

110 Ali Fuat Öreñç, “Kırım Harbi Deniz Savaşı”, *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 33.

111 F. Andıç-S. Andıç, *age.*, s. 29-30.

112 *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)*, s. 168-173; Erdoğan Keleş, “Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, *OTAM*, s. 23, 2008, s. 171.

113 F. Andıç-S. Andıç, *age.*, s. 30.

114 *Illustrated London News*, 14 January/Ocak 1854.

115 F. Andıç-S. Andıç, *age.*, s. 30.

Resim 14: Sinop Baskını Sonrasında Sultan Abdülmecid ve Çar Nikola¹¹⁶

Özellikle Sinop Basınından sonra İngiltere'nin farklı şehirlerinde Osmanlı Devleti lehine birçok toplantı yapıldı, miting düzenlendi. Bu toplantılardan biri, 3 Ocak 1854 tarihinde Belfast'ta yapıldı. Toplantı, bölge sakinlerinin “*Rusya'nın Türkiye'ye karşı saldırganlığı konusunda görüşlerini ifade etme fırsatı vermek*” amacıyla düzenlendi. Yoğun katılımın olduğu toplantıya, belediye başkanı, Milletvekili Richard Davidson, David Urquart, D.R. Ross olmak üzere önemli isimler katılım gösterdi. Türkiye'nin bağımsızlığının toprak kaybı olmaksızın sürdürülmesinin, İngiltere'nin ve genel politika olarak ulusal onur ilkelerine bağlı olduğu belirtildi. Toplantıda, “*Türkiye Hükümeti'nin ülkenin iç durumunun iyileştirilmesi, her mezhepten Hıristiyan tebaasının özgürlüğü ve diğer devletlerden kendilerine sığınanların korunması için yaptığı tasarrufun, Rusya İmparatoru'nun bağımsızlık ve bütünlüklerine yönelik sebepsiz ve haksız saldırıya karşı asilce gösterdikleri direnişte, Türkiye halkına bizim sempatiimizi, duygudaşlığımızı kesinlikle hak ediyorlar.*” ifadelerine yer verildi. Bay Ross ve David Urquart, İngiltere'nin, Türkiye ile Rusya arasında var olan farklılıklara ilişkin gelecekteki politikasının, İngilizlerin onuruna bağlı ve aynı zamanda onurlu bir barış getirmesinin önemine vurgu yaptı. Toplantı neticesinde alınan kararların parlamentoya sunulmasına karar verildi¹¹⁷.

9 Ocak 1854'de Sheffield'da Türkiye'nin acısını paylaşmak, “*ahlaksız ve saldırgan bir savaş başlatan Rusya İmparatoru'na direnen Türkiye'ye derhal etkili maddi yardımda*

¹¹⁶ *Illustrated London News*, 21 January/Ocak 1854.

¹¹⁷ *The Cork Examiner*, 4 January/Ocak 1854.

bulunmak” amacıyla halk toplantısı düzenlendi. Toplantı, içlerinde çok sayıda seçkin kimsenin yer aldığı bölge sakinlerinin talebi üzerine Belediye Başkanı F. Hoole tarafından organize edildi ve toplantıya katılım oldukça fazla oldu. Rusya’nın kınandığı toplantıda, Türklerin direnişinde haklı olduğu vurgulandı. İngiliz ve Fransız Hükümetlerinin Rusya’yı geri püskürtmek için Türklere yardım etmeleri için çağrıda bulunuldu.

11 Ocak 1854 tarihinde Chester’da oldukça yoğun katılımın olduğu bir toplantı düzenlendi. Toplantıda Avrupa’nın onur ve güvenliğinin korunması için Rusya’nın Eflak ve Buğdan’ı derhal tahliye etmesi, Türkiye’nin geçmişteki kayıpları için tam tazminat ve gelecekte yaşanabilecek saldırılara karşı tatmin edici garantilerin elde edilmesinin elzem olduğu belirtildi. Sultan’ın Rusya’dan haklarını almasında İngiltere’nin yardım etmesinin elzem olduğu ifade edildi. Karar, yoğun alkışlarla kabul edildi¹¹⁸. Türkiye’nin acısını paylaşmak, “*Rus despotunun haksız saldırganlığına karşı*” Türk milletine desteklerini ifade etmek amacıyla Dublin’de de halk toplantısı organize edildi¹¹⁹.

Gazetelerde, Rusya’ya karşı Türkiye’nin desteklenme nedenleri madde madde açıklandı. Buna göre;

“Çünkü Türkiye’nin başkenti olan İstanbul, Güney ve Doğu Asya’nın ve de Avrupa ile Asya’nın batısının deniz ticaretine sahiptir ve şu anda İngiltere’nin ticaret ve nüfuzuna açık bir konumdadır; çünkü Türkiye hırsı olmayan bir devlettir.

Çünkü İngiltere, Türkiye ve Türkiye’nin suları aracılığıyla, Rusya ile Hindistan arasında kalan ve İngiltere’nin Hint mallarını savunmak zorunda kalacağı ülkeler olan Pers ve Çerkesya’ya erişmektedir.

Çünkü şu anda Türkiye’ye saldıran güç, İngilizleri Hindistan’dan mahrum bırakabilecek tek güçtür. Zapt için projeler tasarlamaktadır. Otuz yıl boyunca Çerkezlerle savaştı ve İran, etkisi altındadır.

Çünkü eğer Türkiye terk edilirse, İngiltere ve Rusya arasında Hindistan için yapılacak mücadelede Fransa ve başkaldıran Hint nüfusu bize karşı olabilir.

Çünkü Türkiye henüz Polonya gibi düşmedi ve İngiltere, Türkiye’nin yanında olduğu için böyle bir durum gerçekleşemez.

Çünkü Türkiye aslında İngiltere’ye karşı bu saldırı planının peşinden saldırdı.

118 *The Warder and Dublin Weekly Mail*, 14 January/Ocak 1854.

119 *The Freeman’s Journal*, 20 January/Ocak 1854.

Çünkü Türkiye'ye yapılan saldırı hukuksuz bir şiddettir ve buna karşı koymamak dünyadaki tüm hukuku alt üst eder.

Çünkü İngiltere, Türkiye direndiği için onun hakkını savunacaktır.

Çünkü mesele o kadar bariz ki, rıza ya da kayıtsızlık her bireyin ahlaki karakterini etkiler ve devleti bundan sonra herhangi bir hak iddia etmekten men eder.

Çünkü İngiltere şimdiye kadar taahhütlerini yerine getirmiş ve zayıfları zalimlere karşı savunmuştur.

Çünkü geçmiş yılların tecrübesi, dostane müzakerelerin boşuna olmadığını göstermiştir.

Çünkü Rusya, pek çok bölgenin imhasını planlıyor.

Çünkü İngiltere'nin hem hakkı hem de gücü var.

Çünkü gecikme, yetersiz olduğu kadar zararlı oldu, kamu menkul kıymetlerini yüzde on, yani seksen milyon kadar - tüm özel yatırımları aynı şekilde etkiledi - ticaretin işleyişini etkiledi - gıda fiyatını iki katına çıkarırken, paranın fiyatını iki katından fazla artırdı. Rusya, tahılı daha yüksek bir fiyata satmak için ücretsiz olarak yeni bir pazar açtı.

Aksi takdirde İngiltere'nin gücü sarsılmalı-niteliği alçalmalı-amaçlarından şüphelenilmeli ve ahmaklığıyla alay edilmelidir.

Dünyayı tehdit eden gücü geri püskürtmek için fırsat verildi ve zaman iyi değerlendirilirse fırsatın henüz kaybolmadığı görülür"

ifadelerine yer verildi. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yardım etmesinin elzem olduğu vurgulandı¹²⁰.

Bu süreçte İngiltere'de görülen Türklere yönelik kamuoyu desteği karikatürlerden de net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu örneklerden birinde İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne yardım ettiği Rusya'nın ise bu duruma öfkelenildiği görülmektedir.

120 *The Freeman's Journal*, 20 January/Ocak 1854.

Resim 15: İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne Yardımını Gösteren Bir Karikatür¹²¹

Karikatürde, Sultan Abdülmecid'in Fransız Başkan III. Napolyon ile İngiliz Başbakanı Lord Aberdeen tarafından taşındığı görülmektedir. Arka planda yer alan Rus Çarı Nikola ise bu duruma sinirlenmekte ve bu yardıma anlam verememektedir¹²².

1854 yılı Sevgililer Günü'nde ise, Türkiye ve Rusya, Valentine ve Orsan hikâye karakterleriyle resmedilmiştir¹²³. Hikâye, bebekliklerinde ormana terk edilmiş ikiz kardeş olan Valentine ve Orsan'ın hikâyesidir. Türk olarak resmedilen Valentine, Fransa Pepin Sarayında, Rusya'yı temsilen ayı şeklinde çizilen Orsan ise ayı ininde vahşi bir adam olarak büyümüştür. Hikâyede Valentine bir gün kardeşi Orsan'ı yenip evcilleştirmiştir¹²⁴.

Resim 16: Sevgililer Günü/Aziz Valentine Günü

121 *Punch or London Charivari*, 21 January/Ocak 1854; *Punch, or London Charivari*, Vol. XXVI, Published at the Office, London 1854, s. 25.

122 *Punch, or London Charivari*, Vol. XXVI, Published at the Office, London 1854, s. 25.

123 *Punch or London Charivari*, 14 February/Şubat 1854; *Punch, or London Charivari*, Vol. XXVI, Published at the Office, London 1854, s. 62.

124 https://thedora.com/encyclopedia/v/valentine_and_orson.html (04.02.2022)

Türkiye'nin savaşı kazanacağına vurgu yapılmış, 14 Şubat'ta sağduyunun Türkiye ve Rusya'yı terk ettiği ifade edilmiştir¹²⁵.

İngiltere'de Harp İlanı Öncesi Mevcut Durum

İngiliz Parlamentosu 31 Ocak 1854 Salı günü açılmasının¹²⁶ ardından “*Türkiye’deki Latin ve Rum Kiliselerinin Hak ve Ayrıcalıklarına İlişkin Yazışmalar*” başlıklı iki önemli Mavi Kitap neşredildi. İngiliz Hükümeti ile İstanbul, St. Petersburg, Viyana, Berlin ve Paris'teki diplomatik ajanlar arasındaki 788 mektup, not ve gizli yazışmaları içeren bu dokümanlar, kamuoyundaki birçok yanlışı ve belirsizliği ortadan kaldırdı. Rusya'nın Osmanlı ülkesine yönelik mevcut menfi tutumunu ve ilerleyişini gözler önüne serdi. Eleştirilerin odağında olan İngiliz bakanlar ve diplomatlar ise yazışmaların yayınlanmasından sonra ihtiyatlı ancak vatansever olarak nitelendirilmeye başlandılar¹²⁷.

İngiltere'nin savaşa dâhil olmasından kısa bir süre önce İngiliz filolarının donatılması, alayların gemiye bindirilmesi, kara ve deniz kuvvetlerinin bütçesinin artırılması halk arasında savaşa dâhil olduk mu suallerinin ayyuka çıkmasına sebebiyet verdi. Resmî bir açıklama yapılmadan savaşa dâhil olunmayacağı bilinse de halk arasında pratik olarak savaşta oldukları kanaati kabul görmeye başladı. Birkaç ay öncesine kadar bazı kesimler tarafından birtakım fedakârlıklar

125 *Punch or London Charivari*, 14 February/Şubat 1854; *Punch, or London Charivari*, Vol. XXVI, Published at the Office, London 1854, p. 62.

126 BOA, Hariciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri (HR.SFR.3.), 15/18, 2 Février/Şubat 1854; *Shipping and Mercantile Gazette*, 31 January/Ocak 1854; *Glasgow Courier*, 31 January/Ocak 1854; *Dundee, Perth, and Cupar Advertiser*, 31 January/Ocak 1854; *Dublin Evening Packet and Correspondent*, 31 January/Ocak 1854; *Freeman's Journal*, 1 February/Şubat 1854; *Belfast News-Letter*, 1 February/Şubat 1854; *Illustrated London News (Supplement)*, 4 February/Şubat 1854.

127 İlgili dokümanlar, yaklaşık 800 sayfadan oluşmaktadır. Yayınlanan yazışmalar, 20 Mayıs 1850 ile 24 Ocak 1854 tarihleri arasındaki kırk dört aydan az olmayan bir süreyi kapsamaktadır. Sir Stratford Canning'in İstanbul'dan Lord Palmerston'a yazdığı ilk gönderi, 20 Mayıs 1850 tarihlidir. En son gönderi, Clarendon Kontu'ndan Sir G. H. Seymour'a gönderilen 24 Ocak 1854 tarihlidir. Bk. *Illustrated London News*, 11 February/Şubat 1854. Kitabın birinci kısmında lefler hariç 370 yazışma, ikinci kısmında lefler hariç 418 yazışma yer almaktadır. Aynı yıl 8 sayfadan müteşekkil, lefler hariç 6 yazışmanın olduğu üçüncü bir kısım daha yayınlanmıştır. Bk. *Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey Presented to both Houses of Parliament by Commans of Her Majesty (Part I), Printed By Harrison and Son, London 1854; Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey Presented to both Houses of Parliament by Commans of Her Majesty (Part II), Printed By Harrison and Son, London 1854; Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey Presented to both Houses of Parliament by Commans of Her Majesty (Part III), Printed By Harrison and Son, London 1854.*

ve tavizler gösterilerek barış ortamının tesis edileceği yönünde umutlar vardı¹²⁸. Lord Palmerston'ın ifade ettiği gibi Batı'nın iki gücünden (İngiltere/Fransa) herhangi birinin, tek başına dahi karışıklığı hızlı ve layıkıyla bir sonuca ulaştıracağı fikrine inanılıyordu¹²⁹. 1854 yılı Mart ayı itibariyle savaşı önlemek yerine mertçe, kahramanca savaşılmaya yönelik nidalar atılmaya başlandı. Düşmana ağır darbe vurmanın zamanının geldiği beyan edildi. Savaş isteği, buna yönelik coşku Fransa ve İngiltere'de zirvedeydi. “*İnsanlığın tüm cömert duyguları, zalimlere karşı harekete geçirildi*” ifadeleri yankılandı. Rusya'nın geçmişte yaptıkları için cezalandırılması, gelecekteki bu yönlü menfi eylemlerine engel olunması isteniyordu. İngiltere'nin hiçbir bencil amacı olmadan silaha sarıldığı, amacın kamu hukuku-düzen ve ahlakın tesisi olduğu, gücünü ve toprağını arttırmayı arzu etmediği vurgulandı. Böyle bir davada Fransa gibi bir müttefikin olması memnuniyetle karşılanıyor; düşmana karşı “*iki büyük ve soylu*” ulusun Avrupa düzenini anarşiye indirgeyecek olan barbarlara karşı Avrupa düzenini destekleyecekleri ifade ediliyordu¹³⁰.

7 Mart 1854'te, Baltık Filosu Komutanlığına atanan Sir Charles Napier adına Reform Club'da bir ziyafet verildi. Ziyafet, İngiltere'nin girmek üzere olduğu Kırım Harbi'yle ilişkiliydi. Yemek odasında, dairenin çevresine dönüşümlü olarak Fransız, İngiliz ve Türk sancakları asılıydı. Ziyafete katılım ise oldukça fazlaydı. Katılanlar arasında Milletvekili Sir J. Graham, Milletvekili Sir W. Molesworth, Milletvekili Mr. Peto, Milletvekili Mr. Ferguson, Milletvekili Admiral Berkeley, Londra Sefiri Musurus Paşa, Namık Paşa ve diğer birçok önemli isim vardı. Lord Palmerston kadehini teker teker kaldırdı. Fransız İmparatoru ve İmparatoriçesinin sağlığı ile ilgili temennilerden sonra sıra Sultan Abdülmecid'e geldi. Sultan'ın büyük bir ıslahatçı olduğu ve bu durumun kesinlikle takdir edilmesi gerektiğini ifade etti. Konuyu Macarlı Mülteciler meselesine getirdi. Sultan'ın tüm tehditlere rağmen cesurca, kararlı bir şekilde mültecileri savunduğunu, attığı atımdan kesinlikle geri dönmediğini ifade etti. Ardından harp ile bağlantılı olarak İngiltere'nin bu hareketi asla unutmayacağını dile getirdi. Konuşmanın akabinde Musurus Paşa, Lord'a Fransızca teşekkürlerini sundu. Lord Palmerston, ziyafette Sir Napier'i öven uzun bir konuşma yaptı, karakteristik ve ustaca dokunuşla denizcinin portresini çizdi¹³¹.

128 *Illustrated London News*, 4 March/Mart 1854

129 *Illustrated London News*, 25 February/ Şubat 1854.

130 *Illustrated London News*, 4 March/Mart 1854.

131 *Illustrated London News*, 11 March/Mart 1854; 18 March/Mart 1854.

Resim 17: Sir Charles Napier adına verilen ziyafetin illüstrasyonu¹³²

Ziyafette, İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti'nin birlik bütünlüğü vurgulandı. Kısa süre içinde İngiltere ve Fransa harbe dâhil oldu¹³³.

İngiltere'nin Harp İlanı ve İngiliz Kamuoyu

İngiltere'de uzun süredir gelişmekte olan Rusya karşıtı duygular, Osmanlı filosunun 30 Kasım'da Sinop limanında Rusya'nın Karadeniz filosunu yok edilmesiyle birlikte ayyuka çıktı. Osmanlı donanmasına karşı yapılan saldırı İngiltere'nin büyük bir kesimi tarafından hain bir saldırı olarak kabul edildi. İngiliz halkı yahut halkın siyasi olarak bilinçli, sesini yükselten kesimi 1854 yılı başında savaş istemeye başladı. Rus ve Fransız halkı ise savaş istemiyordu¹³⁴.

İngiliz kabinesi ise savaşın stratejisi ve hedefleri hususunda bölünmüş durumdaydı. Aberdeen Türkiye'nin hükümranlığını tekrar sağlayacak sınırlı bir harekâta ısrar ederken, savaş yanlısı Palmerston ve grubu Yakındoğu'da Rus hâkimiyetini kırarak, Rusya'ya diz çöktürecek bir saldırı fikrindeydi. Nihayetinde her iki tarafta, Donanma Bakanı James Graham tarafından Sinop Basınına tepki temelinde şekillenen deniz stratejine dayalı bir uzlaşmaya vardı. Graham'ın planına göre harekât ilkbaharda başlayacaktı ve Rusların Karadeniz filosunu yok etmek amacıyla Sivastopol'a bir saldırı düzenledikten sonra Kırım'ı ele geçirecek ve Baltık'ta İngiliz kuvvetleri St. Petersburg'a girecekti. İngiltere, 1854 yılının ilk aylarından itibaren askeri hazırlığa yöneldi. İngiltere'nin Türkiye'yi savunma amaçlı sınırlı harekât planı yerini, daha geniş savaş hedeflerine bıraktı. Bunun nedeni ise basının kavgacı şovenizmi değil, savaşın olası maliyetinin İngiltere'nin

¹³² *Illustrated London News*, 18 March/Mart 1854.

¹³³ *Illustrated London News*, 11 March/Mart 1854.

¹³⁴ Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, 2. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 147, 149.

sözde onuruna ve büyüklüğüne yakışır daha geniş kapsamlı hedefleri gerektirdiği inancıydı. Türkiye'yi savunma hedefini Rusya'ya karşı daha geniş bir Avrupa Savaşına dönüştürme fikri, İngiliz siyasal çevrelerinde daha geniş destek görmeye başladı¹³⁵.

Bu süreçte, 1841 yılında kurulmuş olan Punch, or London Charivari Gazetesi¹³⁶, savaşın ilerleyişi ve vuku bulan olaylar hakkında bilgi aktarımı yapmak üzere Türkiye'ye sivil muhabirini gönderdi. Muhabir cepheden değil, İstanbul'dan merkeze bilgi aktarımı yaptı. Nisan 1854 tarihli mektubunda Rusya'nın Eflak ve Buğdan'ı işgali ardından savaşın çıkışına giden süreci kısaca özetledi. Fransa ve İngiltere'nin Türkiye'ye verdiği yardım sözü ile birlikte savaş mevkilerine asker çıkarttuklarından, savaşın her iki tarafının da cesur olduğu ve tarihlerine bakıldığında ülkelerinin onurlarını devam ettireceklerinden şüphe duymadığını yazdı¹³⁷.

Sinop baskımından sonra Kraliçe Victoria ve III. Napolyon, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki anlaşmazlığı çözmek için arabuluculuk yapmayı teklif etti. Ancak Çar bu teklifi reddetti, ardından Londra ve Paris kabineleri; Rusya'ya Eflak ve Buğdan'ı boşaltmasını, Osmanlı Devleti'nin mülk tamlığının tanınmasını, Ortodoks tebaa üzerinde himaye iddiasından vazgeçmesini isteyen bir ultimatoma verdi. Ultimatoma yok sayan Çar, 9 Şubat 1854 tarihinde ordularına Tuna'yı aşma emrini verdi¹³⁸. Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa'nın teşebbüsleri neticesinde¹³⁹, Osmanlı Devleti ile İngiltere ve Fransa arasında 12 Mart 1854 tarihinde ittifak antlaşması imzalandı. Antlaşmanın esas amacı Osmanlı Devleti'nin hudut güvenliğinin, toprak bütünlüğünün sağlanmasıydı¹⁴⁰. Rusya'nın tutumu müttefiklere savaş dışında herhangi bir yol bırakmadı. İngiltere ve Fransa, Mart 1854'te aynı anda Rusya'ya harp ilan etti¹⁴¹.

135 Figes, *age.*, s. 178-179.

136 Anthony Cross, "The Crimean War and the Caricature War", *The Slavonic and East European Review*, Jul 2006, Vol. 84, No. 3, p. 462.

137 *Punch, or London Charivari*, Vol. XXVI, Published at the Office, London 1854, p. 191.

138 Karal, *age.*, s. 236-237.

139 Keleş, *agt.*, s. 138.

140 Türkgeldi, *age.*, s. 37-38.

141 *Morning Advertiser*, 1 April/Nisan 1854; Sun (London), 1 April/Nisan 1854; *Daily News*, 1 April/Nisan 1854; *Illustrated London News*, 1 April/Nisan 1854; *Sheffield Independent*, 1 April/Nisan 1854; *Morning Herald (London)*, 1 April/Nisan 1854.

İngiltere’de harp ilanı daha önceden olduğu gibi Royal Exchange/Kraliyet Borsası önünde “*Savaş İlan Töreni*” ile 7 Nisan 1854’de halka duyuruldu¹⁴². Kısa süren tören, tezahüratlar eşliğinde sona erdi. Haber kısa süre içinde yayıldı. Törene, töreni çekici kılan hanedan ya da diğer resmi refakatçilerin hiçbiri katılmadı.

Resim 18: İngiltere’de Savaş İlan Töreni (1854)¹⁴³

Aynı gün, Southampton’da da savaş ilan edildi. Belediye Başkanı resmi cübbesi içinde Kraliçe’nin Rusya İmparatoruna savaş ilan eden bildirisini okudu. Bildiriyi bitirir bitirmez, savaş durumunu simgelemek üzere kılıcı kınından çıkardı ve kalabalık tarafından alkışlandı¹⁴⁴. İngiltere’de savaş isteyen halk bu gelişmeden oldukça memnundu. Devletin savaş ilanını meşru göstermek için herhangi bir argüman kullanmasına gerek yoktu. Ancak yine de gazeteler İngiltere’nin savaşa girme nedeni üzerine çarşaf çarşaf makaleler yayınladılar. İngiltere’nin barış dışında hiçbir çıkarının ve hirsının olmadığı vurgulandı, toprak yahut güç istemediği yalnızca hukuk ve düzenin korunması, ulusların ahlakının savunulması misyonunu üstlendiği yazıldı. İngiltere’nin Avrupalı Devletler federasyonu içinde bir devletin gururla, kendini beğenmişlikle ve egemenlik şehvetiyle hareket etmesine izin vermeyeceği belirtildi. “*Sorumluluklarının bilincinde olan bu milletin yöneticileri, savaşa başvurmadan önce pek çok defa müzakere yaptılar... Kılıca sarılmaktan kaçındılar... Ancak tek barıştırma yolunun, saldırgana karşı fiziksel güç kullanmak olduğunu kabul ettiler. Millet, yöneticilerinden daha sabırsızdı, ancak her ikisi de kendilerine verilecek nihai görev konusunda*

142 *Morning Post*, 7 April/Nisan 1854; *Essex Standard*, 7 April/Nisan 1854; *Royal Cornwall Gazette*, 7 April/Nisan 1854; *Illustrated London News (Supplement)*, 8 April/Nisan 1854; *Darlington & Stockton Times, Ripon & Richmond Chronicle*, 8 April/Nisan 1854; *Sligo Chronicle*, 8 April/Nisan 1854; *Wells Journal*, 8 April/Nisan 1854.

143 *Illustrated London News (Supplement)*, 8 April/Nisan 1854.

144 *Illustrated London News (Supplement)*, 8 April/Nisan 1854. Kraliçe’nin savaş ilan bildirisi için bk. BOA., HR.SFR.3., 15/41, 3 April/Nisan 1854.

aynı fikirdeydi. Bu nedenle, temiz bir vicdanla ve asil bir amaçla, İngiliz halkı şimdi dünyanın en heybelle devletlerinden biriyle savaşa giriyor.” ifadelerine yer verildi. Devletin ve kilisenin başı olarak Kraliçe Victoria, savaş öncesi yoğun bir mücadeleye hazırlık, günahların affı, Tanrı’nın lütuf ve yardımını dilemek için bir gün oruç tutulmasını (perhiz) ve ibadet edilmesini emretti. “*Uğruna savaş açılan en haklı davalardan biri ile bir zamanlar düşmanımız olan bir müttefikle (Osmanlı), dünyanın tüm uygar uluslarının açık desteği olmasa da gizli sempatisiyle en sıkı ve en güçlü arkadaşımızla (Fransa), güçlü filolarla, yanlışa ve baskıya karşı aynı cömert direniş duygusundan ilham alan ordular ve halkla...*” savaşa girdikleri ifade edilerek, askerlerin zorluklara karşı yigütlük göstermeleri için dualar edildi¹⁴⁵.

İngiltere’deki kiliseler, savaşı haklı bir mücadele ve bir Haçlı Seferi hüviyetine büründürdüler. 2 Nisan 1854’te İngiltere’nin dört bir yanında kilise kürsülerinden savaş yanlısı vaazlar vermeye başlandı. Pederler, vaazlarında savaşın amacından, İngiltere’nin yüklediği Hıristiyanlık vazifesinden bahsettiler. Rusların saldırısı, insanlığın en kutsal haklarına yapılan bir saldırı ve zorbalık olarak değerlendirildi. İngiltere’nin, dünyayı fethetme peşinde iflah olmaz ve soyu bozuk olarak ifade edilen Rusya’ya karşı insanlığı savunma amacıyla savaşa girdiği ifade edildi. Hatta Kırım Savaşı, Batı dinini Ortodoks mezhebine karşı savunmaya yönelik bir din savaşı ve de Haçlı Seferlerinden beri ilk doğu savaşı olarak nitelendirildi¹⁴⁶. İngiltere’de bu şekilde dualar edilirken Rusya da yardım için Tanrı’ya başvurdu¹⁴⁷. Rusya savaşı, Ortodokslar için bir kutsal savaş haline büründürmeye çalıştı. Kutsal Yerler meselesinde Ortodoks haklarının çiğnendiği ve Çarın bunları geri almak için silaha sarıldığı beyan edildi¹⁴⁸. Ancak bu durum İngiltere’de, İtalyan bir haydudun, zengin gezginlerin yolundan geçmesi ve onları soyabilmek için dua etmesine benzetildi. Rus otokratının dine saygısızlık ettiği ifade edildi. “*Tanrı’dan destek isterken Tanrı’nın adını boş yere ağzına alıyor ve kanlı katliamlar için şükrediyor.*” ifadelerine yer verildi¹⁴⁹.

İttifak antlaşmalarının imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti, savaşı Rumeli, Kafkasya ve Kırım cephelerinde sürdürdü. Ashında Osmanlı Devleti için Rumeli ve Kafkas cepheleri mühim iken müttefikler, Sivastopol’da bulunan Rus donanmasını

145 *Illustrated London News*, 29 April/Nisan 1854.

146 Figs, *age*, s. 181-183.

147 *Illustrated London News*, 29 April/Nisan 1854.

148 Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C VI, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara 2011, s. 3037.

149 *Illustrated London News*, 29 April/Nisan 1854.

etkisiz hale getirmek amacıyla Kırım Cephesine ağırlık verdiler¹⁵⁰. 12 Mart 1854 tarihinde başlayan süreç 30 Mart 1856 Paris Anlaşması ile neticelendi¹⁵¹. Şark meselesinin buhranlı bir kesiti olan Kırım Harbi¹⁵², Paris'te akdedilen bir barışla sona erdi¹⁵³. Bir tarafta saldırgan Rusya diğer tarafta İngiltere, Fransa, Piyemonte varken aslında çatışan İngiliz-Rus çıkarlarıydı. Bu savaşla birlikte ağır bir borcun altına Osmanlı Devleti ise zafer neticesinde kocaman bir hiç elde etti¹⁵⁴.

Sonuç

Tarihin ilk medyatik savaşlarından biri olan Kırım Savaşı esnasında İngiliz basını önemli bir misyon üstlendi. Savaş süresince basının gücü; gazetelerin büyümesi, posta ve telgraf gibi bilgi iletim teknolojisindeki gelişmeler, yabancı muhabirlerin rolündeki, niteliğindeki değişiklikler ve İngiltere'de sansürün uygulanmaması gibi çeşitli teknolojik ve tarihsel nedenlere dayalı olarak arttı. Osmanlı yanlısı toplantı, miting faaliyetleri kamuoyunda geniş yer buldu, bu girişim hükümetin politikasına etki edecek kadar büyüdü. İngiliz kamuoyu Çarın tiranlığına karşı liberal olarak adlandırdıkları Padişahın ülkesini destekledi.

İngiliz kamuoyunda özellikle Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması sonrasında Rus fobisi oluşmuştu. Kırım Savaşı arifesinde Rusya'nın Yakındoğu'da İngiliz çıkarlarını tehdit eden bir konumda olması bu fikri perçinledi. Osmanlı Devleti açısından ise Sultan II. Mahmud döneminde yapılan ıslahatlar, Sultan Abdülmecid döneminde hayata geçirilen çeşitli düzenlemeler özellikle de Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu eşitlik ortamı hemen hemen her İngiliz Gazetesi'nde övgü dolu sözlerle duyuruldu. Nikola'nın "Hasta Adam" olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nin reformlarla birlikte tıpkı Lazarus gibi hayata döndüğü ifade edildi. Türklerin cengâverliklerine, fedakârlıklarına övgüde bulunuldu. Macarlı Mülteciler meselesinde Sultan Abdülmecid'in tüm baskılara

150 Besim Özcan, agm., s. 104.

151 Zekeriya Kurşun, "Kırım Savaşı Ve Paris Anlaşmasının Kamuoyu İle Paylaşılması", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 194.

152 Bekir Sıtkı Baykal, agm., s. 242.

153 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 74; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi, Başlangıcından 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948, s. 329.

154 Mahir Aydın, "Barışı Omayan Savaş: Kırım", *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 2, 6.

rağmen savaş pahasına mültecileri vermeyi reddetmesi İngiliz kamuoyunu tarafından takdir edilerek halka duyuruldu. Savaş sırasında, Sultan Abdülmecid'in mültecilere yönelik tutumu farklı şehir ve platformlarda defalarca dile getirildi, yad edildi. Rusların, Leh ve Macarların mücadelesini bastırması İngiltere'de Rus fobisini daha da arttırdı. Kutsal Yerler meselesi ayyuka çıktığında İngiltere'de Ruslar aleyhine, Türkler lehine böyle bir siyasi atmosfer hâkimdi. Rusya'nın istek ve teşebbüslerinin Osmanlı Devleti'nin hükümlerle haklarıyla bağdaşmadığı yazıldı. Bu mevcut atmosferde, Eflak ve Buğdan'ın işgali İngiliz kamuoyunda büyük bir tepkiyle duyuruldu. Rusya saldırgan ve Osmanlı Devleti mağdurdu. Başkanlık koltuğunda oturan Lord Aberdeen ise kamuoyunun aksine ihtiyatlı hareket etmekte, tarafsız bir politika gütmekteydi. Bu durum parlamentonun büyük bir kesimi ve de İngiliz kamuoyu tarafından tepkiyle karşılandı, korkaklık olarak nitelendirildi. Başbakanın tutumu ve Fransa'nın İngiltere'ye kıyasla daha ön planda olduğu iddiaları, eleştirilerin artmasına sebebiyet verdi. Ve eleştiriler, İngiltere'nin savaşa dahil olmasına kadar devam etti.

İngiliz kamuoyu, Osmanlı Devleti'nin harp ilanı sonrasında da Osmanlı'dan yana olan tavrını sürdürdü. Ancak az da olsa Osmanlı Devleti aleyhi konuşmalar basında yer buldu. Eleştiriler özellikle Osmanlı kurumları ve İslamiyet üzerine odaklıydı. Bu menfi görüşlere, bizzat üst düzey İngilizler cevap verdi. Osmanlı Devleti'nin bekasının İngiltere'nin faydasına olduğunu savunan büyük bir kesim, Osmanlı Devleti, Türkler ve İslamiyet lehine yazılar yayınladı, halk toplantıları düzenledi. Bu gösteriler, Rusya'nın Eflak ve Buğdan'ı işgali, Osmanlı Devleti'nin harp ilanı ve Sinop Baskınına giden süreçte kademeli olarak arttı. Sinop Baskını, İngiliz basını tarafından katliam olarak adlandırıldı. Rusya'nın İngiliz ve Fransız gemileri boğazda demirli iken Sinop baskınına gerçekleştirmesi bir meydan okuma olarak algılandı. İngiltere'nin ulusal onurunun tehlikeye girdiği ifade edildi. Savaş yanlısı Palmerston ve grubu Yakınoğu'da Rus hâkimiyetini kırarak, Rusya'ya diz çöktürecek bir saldırı fikrindeydi. Siyasi olarak bilinçli, sesini yükselten İngilizler 1854 yılı başında savaş istemeye başladılar. Kamuoyunda İngiltere'nin hiçbir bencil amacı olmadan silaha sarıldığı, amacın kamu hukuku-düzen ve ahlak olduğu, İngiltere'nin güç ve toprak arttırmayı arzu etmediği vurgulandı. İngiltere'deki kiliseler, Kırım Savaşı'nı Haçlı Seferi hüviyetine büründürdüler. Din adamları, vaazlarında savaşın amacından, İngiltere'nin yüklendiği Hıristiyanlık vazifesinden bahsettiler. Rusların saldırısı, ortak insanlığın en kutsal haklarına yapılan bir saldırı ve zorbalık olarak değerlendirildi. İngiltere'nin dünyayı fethetme peşindeki iflah olmaz bir devlete karşı insanlığı savunma uğruna savaşa katıldığı

ifade edildi. İngiliz kamuoyunun görüşleri, Palmerston grubunun fikirleriyle örtüşmekteydi. Ancak Başkan Aberdeen tarafından kabul görmemekteydi. Eflak ve Buğdan'ın işgali, Osmanlı Devleti'nin harp ilanı, Oltaniçe Zaferi, Sinop Baskını ve bu süreçte farklı şehirlerdeki halk kitlelerinin gösterileri ve kamuoyu baskısı, hükümetin fikirlerini etkiledi ve yön verdi. Kamuoyu ve muhalefetin eleştirilerine hedef olan Lord Aberdeen'de savaşa girmenin gerekliliği konusunda ikna oldu. Bu atmosferde İngiltere'nin savaş ilanını meşru göstermek için herhangi bir argüman kullanmasına gerek yoktu. Ancak gazeteler İngiltere'nin savaşa girme nedeni üzerine çarşaf çarşaf makaleler yayınladılar. İngiltere'nin barış dışında hiçbir çıkarının ve hırsının olmadığı, güç değil adalet istediği, mağdur Osmanlı Devleti'nin yanında oldukları vurgulandı.

Kamuoyu tarafından teşvik edilen ilk Avrupa Savaşı olarak tarihe geçen Kırım Savaşı sırasında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne destek vermesi ve savaşa dâhil olmasında kamuoyunun payı, kamuoyunun İngiltere'nin reel politikası ve çıkarları doğrultusunda İngiliz Hükümeti'ni Osmanlı Devleti lehinde yönlendirdiği, siyasiler ve siyaset üzerinde baskın etki gösterdiği, sürece yön verdiği net bir şekilde görülmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*,

Hariciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri (HR.SFR.3.)

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS)

İngiliz Milli Arşivi (The National Archives/TNA, Londra/ UK),

Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey Presented to both Houses of Parliament by Commans of Her Majesty (Part I), Printed By Harrison and Son, London 1854.

Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey Presented to both Houses of Parliament by Commans of Her Majesty (Part II), Printed By Harrison and Son, London 1854.

Correspondence Respecting the Rights and Privileges of the Latin and Greek Churches in Turkey Presented to both Houses of Parliament by Commans of Her Majesty (Part III), Printed By Harrison and Son, London 1854.

Sürelî Yayınlar

Belfast News-Letter, 1 Febrüay/Şubat 1854.

Bell's New Weekly Messenger, 18 December/Aralık 1853.

Ceride-i Havadis, 29 Şevval 1269/ 5 Ağustos 1853; 27 Safer 1270/ 29 Kasım 1853.

Darlington & Stockton Times, Ripon & Richmond Chronicle, 8 April/Nisan 1854.

Dublin Evening Packet and Correspondent, 31 January/Ocak 1854.

Dundee, Perth, and Cupar Advertiser, 31 January/Ocak 1854.

Essex Standard, 7 April/Nisan 1854.

Freeman's Journal, 1 Febrüay/Şubat 1854.

Glasgow Courier, 31 January/Ocak 1854.

Gloucester Journal, 17 December/Aralık 1853.

Illustrated London News, 24 September/ Eylül 1853; 22 October/Ekim 1853; 24

* Kullanılan arşiv vesikalarının numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

October/Ekim 1853; 12 November/Kasım 1853; 26 November/Kasım 1853; 3 December/Aralık 1853; 3 December/Aralık 1853; 17 December/Aralık 1853; 24 December/Aralık 1853.7 January/Ocak 1854; 14 January/Ocak 1854; 21 January/Ocak 1854; 25 February/ Şubat 1854; 4 March/Mart 1854; 11 March/Mart 1854; 18 March/Mart 1854; 1 April/Nisan 1854; 29 April/Nisan 1854.

Illustrated London News (Supplement), 4 February/Şubat 1854; 8 April/Nisan 1854.

Leeds Times, 19 November/Kasım 1853.

Liverpool Mail, 21 January/Ocak 1854.

Manchester Times, 19 November/Kasım 1853.

Morning Advertiser, 1 April/Nisan 1854.

Morning Herald (London), 19 December/Aralık 1853; 1 April/Nisan 1854.

Morning Post, 7 April/Nisan 1854.

Newcastle Courant, 16 December/Aralık 1853.

Newcastle Guardian and Tyne Mercury, 26 November/Kasım 1853.

Punch or London Charivari, 4 April/Nisan 1853; 14 February/Şubat 1854; 21 January/Ocak 1854; 21 January/Ocak 1854; 28 January/Ocak 1854.

Royal Cornwall Gazette, 7 April/Nisan 1854.

Sheffield Independent, 1 April/Nisan 1854.

Shipping and Mercantile Gazette, 31 January/Ocak 1854.

Sligo Chronicle, 8 April/Nisan 1854.

Sun (London), 19 December/Aralık 1853; 1 April/Nisan 1854.

Takvim-i Vekayi, 1 Muharrem 1270/4 Ekim 1853.

The Cork Examiner, 4 January/Ocak 1854.

The Daily News, 17 October/Ekim 1853; 20 December/Aralık 1853; 1 April/Nisan 1854.

The Durham Country, 16 December/Aralık 1853.

The Examiner, 3 December/Aralık 1853; 19 November/Kasım 1853; 17 December/Aralık 1853.

The Freeman's Journal, 23 September/ Eylül 1853; 20 January/Ocak 1854.

The Punch or London Charivari, 17 September/Eylül 1853; 17 October/Ekim 1853; 4 June/Haziran 1853; 26 November/Kasım 1853.

The Sun, 4 October/Ekim 1853.

The Times, 12 February/Şubat 1855.

The Warder and Dublin Weekly Mail, 14 January/Ocak 1854.

Wells Journal, 8 April/Nisan 1854.

Araştırma ve İnceleme Eserler

1853-1856 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları, Ankara 1977.

Acar, Kezban, “Kırım Savaşı (1853-56) Döneminde Propaganda: Rus Popüler Kültüründe Savaş ve Düşman İmgesi”, *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 88, Kış 2019, s. 113-136.

Adye, C. B., Lieut-Colonel Hohn, *A Review of the Crimean War to the Winter of 1854-1855*, Hurst and Blackett, Publishers, London 1860.

Akyıldız, Ali, “Osmanlı Devleti’nin Kırım Savaşı’nı Finansmanı: İç ve Dış Borçlanmalar”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 11-18.

Anderson, Matthew Smith, *Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, 2. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Andıç Fuat-Andıç, Süphan, *Kırım Savaşı, Âli Paşa ve Paris Antlaşması*, Eren Yayınları, İstanbul 2002.

Aydın, Mahir, “Barışı Omayan Savaş: Kırım”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 1-10.

Badem, Candan, *Kırım Savaşı ve Osmanlılar*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

Baykal, Bekir Sıtkı, “Makamat-ı Mübareke Meselesi ve Babiâli”, *Belleten*, C XXIII, S. 90, 1959, s. 241-266.

Beydilli, Kemal, “Paris Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 34, İstanbul 2007, s. 169-172.

Birbudak, Togay Seçkin, “1853-1856 Kırım Harbi’nde Osmanlı-Avusturya İlişkileri”, *Belleten*, C 82, S. 293, Nisan 2018, s. 241-264.

Cross, Anthony, “The Crimean War and the Caricature War”, *The Slavonic and East European Review*, Jul 2006, Vol. 84, No. 3, s. 460-480.

Çelik, Hüseyin, “David Urquart (1805-1877)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 42, İstanbul 2012, s. 180.

Danışmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1955.

Esiner, Ayşen Müderrisoğlu, *Kırım Savaşı’nda İngiliz Politikası*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2017.

Figes, Orlando, *Kırım Son Haçlı Seferi*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

Friends Review; A Religious, Literary and Miscellaneous Journal, Vol. VII, No. 15.

Gencer, Mustafa, “Alman Basımında Kırım Savaşı”, *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 1-10.

Hacısalihioğlu, Neriman Ersoy, “Kırım Savaşında Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi”, *Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 119-130.

Karahan, Mehmet, “Kırım Harbinde Sağlık Hizmetleri (1853-1855)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2, 2008, s. 59-75.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856)*, C V, 10. bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

Keleş, Erdoğan, “Kırım Savaşı’nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi”, *OTAM*, S. 23, 2008, s. 149-194.

Keleş, Erdoğan, *Kırım Harbi’ne Dâir Notlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Keleş, Erdoğan, *Osmanlı, İngiltere ve Fransa İlişkileri Bağlamında Kırım Savaşı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

Kinglake, Alexander William, *The Invasion of the Crimea, Its Origin, and An Account of Its Progress Down To The Death of Lord Raglan*, Vol. I, William Blackwood and Sons, Edinburg 1890.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi, Başlangıcından 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Kurşun, Zekeriya “Kırım Savaşı Ve Paris Anlaşmasının Kamuoyu İle Paylaşılması”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 193-198.

Lane-Poole, Stanley, *The Life of the Right Honourable Stratford Canning*, Vol. II, Longmans, Green, and Co., London 1888.

Markovits, Stefanie, *The Crimean War in the British Imagination*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.

Mutlu, Şamil, “Kırım Savaşı'nın Görsel Yönü”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 255-284.

Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, haz. Başbakanlık Arşiv Araştırma Kurulu, C XXXII (14 Mart 1895-30 Nisan 1895), İstanbul 1991,

Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 84, Ankara 2006.

Önen, Saliha, *Ceride-i Havadis Gazetesi'nin Gözünden 1853-1856 Kırım Savaşı*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir 2016.

Örenç, Ali Fuat, “Kırım Harbi Deniz Savaşı”, *Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s. 19-44.

Özcan, Besim, “Kırım Savaşı (1853-1856)”, *Osmanlı*, C II, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 97-112.

Palmer, Alan, *1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*, çev. Meral Gaspıralı, Sabah Kitapları, İstanbul 1999.

Punch, or London Charivari, Vol. XXIV, Published at the Office, London 1853.

Punch, or London Charivari, Vol. XXV, Published at the Office, London 1853.

Punch, or London Charivari, Vol. XXVI, Published at the Office, London 1854.

Saray, Mehmet, *1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993.

Saydam, Abdullah, "Osmanlıların Siyasî İlticalara Bakışı Ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi", *Belleten*, C 61, S. 231, Ağustos 1997, s. 339-386.

Sertoğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C VI, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara 2011.

Şahin, Hasan, "Kaynarca'dan (1774) Paris Barışı'na (1856) Kadar Şark Meselesi Perspektifinde Osmanlı-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış", *Türkler*, C 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 531-544.

Şimşir, Bilâl N., "Kırım Savaşı Arifesinde Mustafa Reşid Paşa'nın Yazışmaları", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler (Ankara 13-14 Mart 1985)*, 2. bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 77-89.

Temperley, Harold, *England and The Near East The Crimea*, Longmans, Green and Co., 1936.

Türkgeldi, Ali Fuat, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, C 1, 2. Bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987.

Yeniçeri, Özcan, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış Antlaşması", *Türkler*, C 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 840-858.

F. Elektronik Kaynak

https://bible.org/assets/powerpoint/bl4k_jesusinjohn_lazarus-fit.pdf (14.03.2022)

<https://research.kent.ac.uk/victorianspecials/exhibitionitem/crimean-war-1854-56/> (14.03.2022).

https://theodora.com/encyclopedia/v/valentine_and_orson.html (04.02.2022)

Ekler**Ek I:** Kırım Savaşı'nın cereyan ettiği mevziler

Kaynak: Lieut-Colonel Hohn Adye, C.B., *A Review of the Crimean War to the Winter of 1854-1855*, Hurst and Blackett, Publishers, London 1860, p. 29.